

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Specialpedagogiska insatser inom svensk hörselhabilitering för barn och ungdom

En intervjustudie om några specialpedagogers erfarenheter av sin yrkesprofession

Charlotta Sjölander
Specialpedagogiska programmet

Examensarbete: 15 hp
Kurs: Specialpedagogiskt examensarbete SPP600
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT 2016
Handledare: Inger Berndtsson
Examinator: Ernst Thoutenhoofd
Kod: VT16-2910-084-SPP610

Nyckelord: Hörselhabilitering barn- och ungdom, hörselverksamhet, den specialpedagogiska yrkesrollen, elever med hörselnedsättning, döva elever.

Abstract

Syfte: Syftet med föreliggande studie var att undersöka vilken yrkesroll specialpedagoger inom hörselhabilitering för barn och ungdom har samt att dokumentera specialpedagogernas beprövade erfarenhet avseende deras arbetsuppdrag för barn och ungdomar inom deras målgrupp.

Teori: Det sociokulturella perspektivet som Lev Vygotskij är lärofader till har använts som teoretisk anknytning. Det sociokulturella perspektivet beskriver lärande som en aspekt av all mänsklig verksamhet. I Sverige framförs det sociokulturella perspektivet framförallt av Roger Säljö, professor i pedagogik. Han menar att allt vi lär oss, lär vi tillsammans med andra i en social process i ett sammanhang med andra.

Metod: Studiens syfte och frågeställningar besvarades genom en kvalitativ metod. Semistrukturerade intervjuer, med fem yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom, har genomförts. Specialpedagogerna arbetar inom olika verksamheter, på geografiskt spridda platser i landet.

Resultat: Medverkande specialpedagoger beskriver den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom som ett mycket varierande arbetsuppdrag, som innebär allt från att vara ”spindeln i nätet” för att det ska fungera bra för teamets barn och ungdomar, till att ur hörselsynpunkt ha ett helhetsperspektiv för barn- och ungas delaktighet inom såväl hem-, skola- och fritid. Undersökningen visar att yrkesrollen som specialpedagog inom hörselhabilitering för barn och ungdom förutsätter goda kunskaper om hörselnedsättningens följder och förmåga att delge denna information till berörda. Vid genomförda intervjuer beskriver medverkande specialpedagoger bland annat hur en hörselnedsättning kan påverka barn och ungdomars delaktighet och samspel, inom såväl hem, fritid, förskola- och skolmiljö. Medverkande specialpedagoger har som målsättning, uppdrag och ambition att genom olika åtgärder förebygga att hörselnedsättningen inverkar negativt för deras målgrupp.

De yrkesverksamma specialpedagogerna har olika erfarenheter och kunskaper att dela med sig av, utifrån deras yrkeslivserfarenhet. Specialpedagogiska insatser som framgår är bland annat pedagogiskt stöd i frågor som kan relatera till barnets hörselnedsättning, information om barnets hörselnedsättning och specifika behov, utbildning i hörselkunskap, kontinuerlig uppföljning av barnets hörsel- och kommunikationsutveckling samt stödinsatser rörande utveckling av språk och kommunikation.

Förord

*Vad som händer dig händer mig
som tornsvalor händer med luft*

Lars Forssell 1927-2007

Detta examensarbete skrevs vid specialpedagogiska programmet på Göteborgs universitet, under vårterminen 2016. Tankar och funderingar kring ämnesval, metodval och insamling av tidigare forskning påbörjades dock långt tidigare. Jag är yrkesverksam specialpedagog inom hörselhabiliteringen och har själv saknat relevanta beskrivningar och tidigare forskning som rör yrkesuppdraget, därav föll sig val av ämnesområde naturligt. Det material som i nuläget finns att tillgå, i relation till ämnesområdet, är främst dokument och skrivelser från intressepolitiska organisationer.

Uppsatsen hade inte varit möjlig att genomföra utan medverkande yrkesverksamma specialpedagoger, som ställde upp på att delta i mina intervjuer och väldigt generöst delade med sig av sin tid, sina kunskaper och erfarenheter från respektive yrkesverksamhet. Jag bär med mig våra samtal och de lärdomar vår dialog gav mig i min kommande yrkesprofession. Mina allra varmaste tack till er!

Jag vill även ge ett stort tack till min handledare Inger Berndtsson, som på ett mycket pedagogiskt sätt gett stöd och vägledning genom hela uppsatsprocessen. Andra personer som jag vill rikta ett tack till är Sofia Holm och Josefin Hansson för korrekturläsning. Carin Roos vid Karlstads universitet, som gav värdefulla tips om bland annat vilka sökord som jag kunde använda vid mina sökningar i forskningsdatabaser. Sofia Sandborg, som ställde upp på pilotintervju. Robert Eriksson, som gett mig motivation (och mat) när det behövts.

Innehållsförteckning

Förord	1
Innehållsförteckning	2
1. Inledning	1
1.1 Disposition	2
2. Bakgrund	3
2.1 Vad det innebär att ha en hörselnedsättning	3
2.2 Om hörselhabilitering	3
3. Tidigare forskning	6
3.1 Specialpedagogens yrkesroll inom habilitering.....	6
3.2 Skolsituationen för barn med hörselnedsättning.....	7
3.3 Inkluderingsbegreppet	10
4. Syfte	13
4.1 Frågeställningar	13
5. Teorianknytning	14
5.1 Det sociokulturella perspektivet	14
5.1.1 Språk och kommunikation.....	14
5.1.2 Språk och kommunikation vid hörselnedsättning	15
6. Metod	18
6.1 Kvalitativ forskningsmetod	18
6.2 Urval	19
6.3 Genomförande	20
6.4 Analys	20
6.5 Validitet och reliabilitet	21
6.6 Etiska överväganden	21
7. Resultat	23
7.1 Beskrivning av den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabilitering för barn och ungdom	23
7.2 Beskrivning av specialpedagogiska insatser.....	26
7.3 Medverkande specialpedagoger beskriver utmaningar i yrkesuppdraget.....	31
7.4 Beprövad erfarenhet hos medverkande specialpedagoger.....	35
7.5 Sammanfattning av resultat	38

8. Diskussion	40
8.1 Metoddiskussion	40
8.2 Resultatdiskussion	41
8.2.1 Den specialpedagogiska yrkesrollen.....	41
8.2.2 Specialpedagogiska insatser	42
8.2.3 Utmaningar i den specialpedagogiska yrkesrollen	44
8.2.4 Beprövad erfarenhet	45
8.3 Förslag på vidare forskning	48
9. Slutord.....	48
Referenser	49
Bilaga 1.....	54
Bilaga 2.....	56
Bilaga 3.....	58

1. Inledning

Denna uppsats handlar om specialpedagogiska insatser inom ramen för hörselhabilitering, för barn och ungdomar som har en hörselnedsättning eller som är döva. Ambitionen är att belysa erfarenheter från yrkesverksamma aktörer. Roos och Fischbein (2006) menar att det är aktörerna som kan ingripa och stötta individen till att finna sina inneboende möjligheter. Yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen kan vara sådana aktörer, som dagligen möter och arbetar med barn och unga som har hörselnedsättning eller som är döva. Yrkesprofessionen har ett utmanande uppdrag i form av att ge specialpedagogiska insatser som syftar till att möta individuella behov och minska eventuella upplevda svårigheter som är en följd av funktionsnedsättningen. Det kan innefatta insatser kopplade till såväl hem, skola och fritid.

Enligt statistik från Hörselskadades Riksförbund (hädanefter HRF) har ungefär 1,4 miljoner människor i Sverige, i alla åldrar, en hörselnedsättning som påverkar deras möjligheter att uppfatta vad andra säger. Minst 10 000 barn och ungdomar runt om i landet är registrerade inom hörselvården (Hörselskadades Riksförbund, 2014a). Varje år föds ca 200 barn med en sådan grad av hörselnedsättning att de är i behov av hörseltekniska hjälpmedel. I åldrarna 6-15 år finns över femtusentals hörselskadade barn som har särskilt stora behov av anpassningar i sin skolmiljö (Hörselskadades Riksförbund, 2014b). Över 80 % av dessa elever går integrerat i en kommunal grundskola med hörande barn. Ingen hörselnedsättning är den andra lik. Alla individer har olika behov. Dagens skolmiljö för dessa elever tenderar att inbegripa stora klasser, som inte är anpassade efter elevernas hörselmässiga behov. Enligt HRF är det vanligt att underskatta vad en elev med hörselnedsättning är i behov av för att kunna vara delaktig och inte hamna utanför i såväl klassrum som på raster (Hörselskadades Riksförbund, 2006).

Föreningen Sveriges habiliteringschefer har skrivit rapporten *Metoder för att stimulera språk och kommunikation hos barn, ungdomar och vuxna inom habiliteringen* som syftar till att beskriva bästa tillgängliga evidens för interventioner inom habiliteringsverksamhet avseende språklig och kommunikativ förmåga för personer från sex år och uppåt med funktionsnedsättning. I förordet till rapporten skriver Margareta Nilsson att det är svårt att hitta evidens i strikt bemärkelse, eftersom habiliteringen har små och heterogena patientgrupper (<http://www.habiliteringschefer.se/ebh/sprak/dokument/sprak.pdf>). Det har bidragit med inspiration till min studie, vad gäller utökad kännedom om vilken evidens specialpedagoger inom hörselhabiliteringen kan vila sin yrkesutövning på.

Enligt Socialstyrelsen (2012) handlar evidensbaserad praktik om ”en medveten och systematisk strävan att bygga vård och omsorg på bästa möjliga vetenskapliga grund (evidens)” (sid. 5). Vidare menar Socialstyrelsen (2011) att evidensbaserad praktik består av tre delar: patientens erfarenheter, de professionellas kunskap och erfarenhet samt bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap. En svag kunskapsbas inom ett område kräver insatser för att stimulera forskningsinsatser och att stödja kunskapsutvecklande strukturer (Socialstyrelsen, 2011). Utveckla en evidensbaserad praktik förutsätter att verksamheten systematiskt dokumenterar och följer upp resultatet av sitt arbete. Socialstyrelsen menar att de insatser som krävs för att utveckla en evidensbaserad praktik är mer forskning och kvalificerade utvärderingar av arbetets resultat, kvalitet och effektivitet, bättre förutsättningar för professionen att utveckla en evidensbaserad praktik, bättre struktur för verksamhetsuppföljning och slutligen ett förtydligt brukarperspektiv (Socialstyrelsen, 2011). Genom att intervjua yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen är denna

studie ett led i att dokumentera bästa tillgängliga kunskap hos yrkesprofessionella samt att tillvarata yrkesprofessionellas kunskap och erfarenhet från att vara yrkesverksamma inom hörselhabiliterande team för barn och ungdomar med olika typer av hörselnedsättningar.

1.1 Disposition

Uppsatsens disposition ser ut på följande vis: efter ovanstående inledning följer uppsatsens huvuddel. Huvuddelen innefattar ett bakgrundskapitel till uppsatsens ämnesområde, tidigare forskning, syfte, frågeställningar, teori och metod. Efter bakgrund följer ett avsnitt med tidigare forskning. Därefter följer uppsatsens syfte, frågeställningar och teori. Efter teoriavsnittet kommer metod och slutligen uppsatsens avslutande delar i form av resultat, diskussion och slutord.

2. Bakgrund

Nedan följer ett bakgrundskapitel som avser att närmare beskriva hörselhabilitering samt att ge en beskrivning av dess målgrupp. Om du inte är bekant med vanligt förekommande begrepp inom hörselområdet, var god se begreppsdefinitioner i bilaga 1.

2.1 Vad det innebär att ha en hörselnedsättning

Rosenhall (2000) beskriver att hur en person upplever sin hörselnedsättning, till stor del handlar om hur den inverkar på personens dagliga liv. Om hörselnedsättningen upplevs som ett stort hinder kan den påverka personens relationer med omgivningen och individens upplevelse av delaktighet i samhället. Hörselvårdens insatser kan vara av teknisk, pedagogisk eller psykosocial art. Nedsatt hörsel kan leda till utanförskap och social isolering, om personen upplever svårigheter i sin kommunikation med andra människor. Därför har hörselvården en viktig funktion genom att erbjuda förebyggande insatser (Rosenhall, 2000).

Enligt Konradsson (2011) är det olika faktorer som påverkar möjligheten att höra. Riktningshörseln talar om varifrån ljudet kommer och hjälper också till att placera en ljudkälla i förhållande till den som lyssnar. Bakgrundsbuller, dålig akustik och lång efterklangstid påverkar hörbarheten. Att uppfatta tal kräver förmåga att urskilja och diskriminera olika frekvenser, vilket påverkas av innerörats funktion. Vid en sensorisk typ av hörselnedsättning försvåras möjligheten att höra och urskilja tal. Det krävs en viss ljudnivå för att ljudet ska vara hörbart. För att kunna uppfatta tal krävs hörsel mellan 250 till 8000 Hz. Olika språkljud uppfattas särskilt mellan 2 000 och 5 000 hertz (Hz). Vid en hörselnedsättning låter ljud svagare, hörtröskeln sjunker och leder till sämre möjligheter att höra (Konradsson, 2011).

2.2 Om hörselhabilitering

Hälso- och sjukvårdslagen (HSL 1982:763) innehåller grundläggande regler för all hälso- och sjukvård. Landstingen och kommunernas ansvar för olika delar av hälso- och sjukvården klargörs. Det allmänna målet för hälso- och sjukvården är god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen (HSL, 2 §). All vård ska bygga på respekt för patientens integritet samt patientens rätt att vara med och bestämma, för att tillgodose patientens behov av trygghet i vård och behandling. Lagen innehåller även bestämmelser om vårdens kvalitet, varav kvaliteten i verksamheten fortlöpande ska utvecklas och förbättras. I §3b och §18b i Hälso- och sjukvårdslagen finns bestämmelser om habilitering och rehabilitering, hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning och tolktjänst för vardagstolkning. Hörselhabiliteringens ansvar är att erbjuda pedagogisk och psykosocial habilitering för barn och ungdomar med hörselnedsättning eller tinnitus samt till deras familjer. Alla landsting är skyldiga att erbjuda hörselhabilitering i form av habiliterande och rådgivande insatser för barn, unga och vuxna. Uppdraget innefattar habilitering, rehabilitering och hörhjälpmedel. Hörselhabiliteringen ska erbjuda stöd och insatser som handlar om att förebygga och minska de svårigheter som en hörselnedsättning, eller att vara döv, kan medföra i det dagliga livet (§3b HSL, 1982:763).

En ny patientlag började gälla den 1/1 2015. Denna lag utgår från patientperspektivet och ska ytterligare stärka och tydliggöra patientens ställning samt främja patientens integritet, självbestämmande och delaktighet. Information som ges ska anpassas efter mottagarens ålder, mognad, erfarenhet, språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar. Den nya lagen förtydligar barnets rättigheter och betonar att barnets perspektiv alltid särskilt ska beaktas. All hälso- och sjukvård som ges till barn ska alltid utgå från barnets bästa (Patientlag 2014:821).

Inom hörselhabilitering finns tvärprofessionella team som är specialiserade på insatser för barn med hörselnedsättning och döva barn samt deras familjer. Ett sådant team kan bestå av audionom, ingenjör, kurator, logoped, talpedagog, psykolog, specialpedagog och teckenspråklärare. Habiliteringsansvaret för barn och ungdom gäller från 0-20 år. Specialpedagogen i teamet arbetar med språkstimulerande aktiviteter med barnet. Familjen kan få stöd och råd i kontakt med förskola och skola av specialpedagogen. Om barnet har börjat på förskola kan specialpedagogen genomföra besök, för att se hur det fungerar i gruppen och ge råd i syfte att förbättra situationen. Specialpedagog arbetar på uppdrag av föräldrar, utifrån deras och barnets behov och önskemål (Anmyr & Lundin, 2006). Landstingen runt om i Sverige organiserar sin pedagogiska hörselvård på olika sätt. På senare år har hörselvården tenderat att delas upp mellan olika verksamheter och kliniker, där habiliterande och rehabiliterande verksamheter blivit fristående från öronsjukvården och den medicinska audiologin (Socialstyrelsen, 2009).

Idag använder Sveriges samtliga landsting sig av metoden neonatal hörselscreening, varför barn med hörselnedsättning eller döva barn kan upptäckas redan som spädbarn. Neonatal hörselscreening innebär att hörseln på nyfödda barn mäts. Enligt Hjälpmedelsinstitutet (2002) möjliggör hörselscreeningen att tidiga insatser kan sättas in. Genom tidig upptäckt får barnet bättre förutsättningar till god kommunikation utifrån deras behov. En viktig uppgift för specialpedagogen inom hörselhabiliteringen är att stödja barnet och familjen i utvecklingen av väl fungerande kommunikation, utifrån barnets behov. För att få vetskap om barnets språkliga behov är tidig upptäckt viktig. Det är även en förutsättning för de barn som är aktuella för cochleaimplantat. Forskning visar att tidig operation ger bättre förutsättningar för barnet att utveckla en artificiell hörsel, med hjälp av implantatet. Alla hörselnedsättningar upptäcks dock inte vid neonatal hörselscreening. En del hörselskador framträder först senare. Vid många landsting har hörselundersökning vid fyraårsåldern utgått. Barns hörsel kontrolleras istället vid skolstart och senare under skoltiden (Hjälpmedelsinstitutet, 2002).

Det kan dröja några år innan föräldrar upptäcker att deras barn hör dåligt, om det inte upptäcks vid hörselscreeningen. Om barnet inte hör tillfredsställande och inte heller får tillgång till teckenspråk kan det påverka barnets språkutveckling. Utan fullgod tillgång till språk riskerar barnet att hämmas i sin mognad och utveckling. Om hörselnedsättningen inte är upptäckt försämras förskolans möjligheter att anpassa sig efter barnet. Genom tidig upptäckt och habiliteringsstart får dessa barn bättre förutsättningar att utvecklas efter sina premisser (Jonsson, 2006).

HRF beskriver en rad brister i hörselvårdens habilitering. Ett problem, anser HRF, är att hörselvården arbetar på uppdrag av föräldrar och därmed utgår från föräldrarnas önskemål, inte från barnets behov. All hörselhabilitering ska ha fokus på barnets rätt till en bra uppväxt och fungerande skolgång, samtidigt som föräldrar får kunskap och stöd (Hörselskadades Riksförbund, 2006). I syfte att tydliggöra ansvarsområden mellan stat, kommuner och landsting för målgruppen elever med hörselnedsättning har Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), Sveriges kommuner och landsting (SKL), Region Jönköpings län, Västra Götalands län samt Hallands län tagit fram en vägledande guide. Den tydliggör bland annat att det är landstinget, i form av regionens hörselhabilitering, som ansvarar för att erbjuda familjen pedagogiskt stöd i frågor som kan relatera till barnets hörselnedsättning, ge familjen information om barnets hörselnedsättning samt erbjuda utbildning i hörselkunskap (SPSM, 2014).

Enligt en rapport från Statskontoret (2015) föds varje år ca 100-200 barn med sådan hörselnedsättning att hörselhabiliterande insatser krävs och cirka 60 av dessa barn är döva. 1995 var det ovanligt att nyfödda döva barn fick cochleaimplantat, förkortas hädanefter CI. Därefter har CI-utvecklingen gått framåt snabbt. Sedan år 2004 opereras 95 procent av alla nyfödda döva barn. Enligt Eva Karltorp, chef för cochlealsektionen på Karolinska universitetssjukhuset, utvecklar 70-80% av alla barn som får implantat talspråk som sitt förstaspråk. En del av dessa barn lär sig teckenspråk, men kommunicerar i första hand via tal och går oftast i skolor tillsammans med normalhörande barn. Barn som opereras sent, efter 3-4 års ålder, har en långsammare talspråksutveckling och har behov av att lära sig teckenspråk samt att få teckenspråkig undervisning i skolan. Barn som opereras tidigare har en snabbare talspråksutveckling. I nuläget opereras nästan alla barn innan de har fyllt ett år (Statskontoret, 2015). Karltorp har i sin avhandling (2013) genomfört språkförståelsetester som visar att barn som får implantat före nio månaders ålder inte har någon försening i sin talspråksutveckling, i jämförelse med normalhörande barn. Vid en senare operation kunde en försenad talspråksutveckling konstateras. Korrelationen var att talspråksutvecklingen blev mer försenad, ju senare operationen genomfördes. Av barn som opererats före arton månaders ålder hade talspråksutvecklingen kommit ikapp när de närmade sig tidig skolålder. Färre av barnen som fått implantat efter arton månaders ålder hade en talspråksutveckling motsvarande normalhörande barn i samma ålder (Karltorp, 2013). Ca 90-95 % av alla barn med nedsatt hörsel och döva barn har föräldrar som är hörande. Om det finns behov av teckenspråk innebär det att dessa föräldrar behöver lära sig ett helt nytt språk (Cramér-Wolrath, 2006). En forskningsrapport från FOU-enheten i region Skåne (2013) menar att det är fortsatt oklart om implantaten är tillräckliga för att utveckla god mentaliseringsförmåga hos barn som föds döva. Mentaliseringsförmåga innebär förmågan att förstå sina egna och andras känslor och intentioner, vilken utvecklas genom tillgång till språk. Författarna till rapporten förespråkar att vården ska ha en flexibel inställning kring dessa barns tillgång till teckenspråk.

Anmyr och Lundin (2006) har genomfört en studie för att få veta hur föräldrar till barn med CI har upplevt samarbetet med de professionella inom hörselvården. Studien innefattar resultat av enkäter som skickats ut till samtliga barn som opererats av cochleaimplantatteamet, hädanefter CI-teamet, i Stockholm fr.o.m. år 1991 t.o.m. maj år 2004. Författarna beskriver i studien att CI-teamet ansvarar för utredning, operation och uppföljning efter operation. Hörselhabiliteringen ansvarar för habilitering före och efter operation. Det är viktigt med samarbete och kunskapsutbyte mellan samtliga involverade professioner. Inom hörselhabiliteringen kan specialpedagogens roll efter en CI-operation innefatta insatser med inriktning på kommunikation, lyssningsträning och språkutveckling. En viktig insats för specialpedagogen inom hörselhabiliteringen är att lägga grunden för att en god språkutveckling kan möjliggöras för barnet (Anmyr & Lundin, 2006).

Enligt Anmyr och Lundin (2006) har hörselvården följt dövrörelsens kamp för teckenspråk. De menar att det har funnits en rädsla hos hörselvården för att en satsning på att utveckla talat språk för barnen ska innebära att barnen kommer att sakna ett fullgott språk och fungerande kommunikation. I takt med att allt fler barn CI-opererats och att metoderna för att ge barnen och deras föräldrar stöd har utvecklats anser studiens författare att en attitydsskiftning har skett. Numera erbjuder hörselvården såväl teckenspråksundervisning som insatser för hörsel- och talspråksutveckling. En logopedtjänst tillkom inom hörselvården första gången år 2001 och har sedan dess utökats (Anmyr & Lundin, 2006).

3. Tidigare forskning

Forskning om specialpedagogens yrkesroll inom hörselhabiliteringen är bristfällig. Nedanstående avsnitt syftar till att ringa in tidigare forskning inom hörselområdet. Eftersom det saknas tidigare forskning som beskriver specialpedagogens roll inom hörselhabiliteringen kommer avsnittet främst rikta in sig på skoltiden för den målgrupp som specialpedagogerna inom hörselhabilitering arbetar med. Skoltiden är en central och viktig del av vardagen för barn och ungdomar med hörselnedsättning. En stor del av specialpedagogens hörselhabiliterande insatser handlar om att förbättra skolsituationen för barn och ungdomar i deras respektive skolmiljöer, därav anses sådan forskning här mest relevant för studien. Det finns en del tidigare forskning om specialpedagogens yrkesroll inom övrig rehabilitering, vilken jag endast inledningsvis kort ämnar att beröra, då dessa specialpedagoger arbetar med andra funktionsnedsättningar.

3.1 Specialpedagogens yrkesroll inom rehabilitering

Möller och Nyman (2003) beskriver att arbetet på rehabilitering innefattar en bred spännvidd vad gäller barnens olika funktionsnedsättningar. Yrkeskategorierna inom rehabiliteringen arbetar såväl självständigt, som tillsammans med övriga teammedlemmar. Enligt författarna krävs det såväl yrkesspecifik kunskap som gemensam rehabiliteringskunskap för att möta barn med funktionsnedsättning på ett professionellt sätt. Med rehabiliteringskunskap menas kunskap om barnets funktionsnedsättning, samt hur den påverkar barnets hälsa, utveckling och vardagsliv. Möller och Nyman menar att yrkesprofessioner inom rehabiliteringen har fyra olika roller: en institutionell tillhörighet, då man representerar hela barn- och ungdomsrehabiliteringen, en roll i sitt tvärprofessionella team, en tredje roll i den egna yrkesprofessionen och en fjärde roll i den egna personen, att vara sig själv och de egna erfarenheter och kunskaper som man bär med sig (Möller & Nyman, 2003).

I en studie av Åman (2004) som redogör för pedagogernas arbetsuppgifter inom rehabiliteringen framgår att den vanligast förekommande arbetsuppgiften var handledning i förskola och skola, rådgivning och stöd till föräldrar, samverkan inom teamet samt genomförande av pedagogiska kartläggningar. Vad gäller ”direkt specialpedagogisk intervention”, som exempelvis lekrådgivning, tidig individuell lekstimulans, utarbetande av åtgärdsprogram, tester och observationer, menar författaren är mer sällsynt förekommande. En vanligt förekommande arbetsuppgift är journalföring. Åman beskriver att denna arbetsuppgift är relativt ny, sedan kravet på att pedagogerna skulle föra journal, likväl som de medicinska professionerna, infördes inom landstinget (Åman, 2004).

Bohlin beskriver i sin doktorsavhandling (2009) att yrkesprofessionen specialpedagog har en kortare historia inom rehabiliteringen. Alla yrkeskategorier inom rehabiliteringen är lika viktiga, men i den medicinska kontexten har en viss hierarkisk ordning utvecklats mellan dess yrkesprofessioner, enligt Bohlin. Inom rehabilitering ska alla yrkesprofessioner inom teamet besitta bred kunskap inom sitt område samt kunna koppla sin kunskap till barn- och ungdomar med funktionsnedsättning. Bohlin menar att alla specialister ska ha ett brett kunnande om funktionsnedsättningens alla dimensioner och helhetsperspektiv ska tillämpas (Bohlin, 2009).

3.2 Skolsituationen för barn med hörselnedsättning

Ca 4 600 barn och ungdomar i Sverige har en sådan grad av hörselnedsättning att de är användare av hörapparater, cochleaimplantat, benförankrad hörapparat eller annat personligt hörhjälpmedel. Ca 2 600 barn och ungdomar har även andra hörseltekniska hjälpmedel som ett komplement till sitt hörhjälpmedel, för att förbättra sina möjligheter att vara delaktiga i skolans undervisning (Coniavitis Gellerstedt & Bjarnson, 2015). En studie av Coniavitis Gellerstedt (2007) visar att endast 7% av eleverna med hörselnedsättning i svenska skolor påminner sina lärare regelbundet om användandet av mikrofon, när det behövs. Hela 57% av eleverna skulle aldrig påminna sin lärare om att använda mikrofon. Medverkande elever i studien fick ranka vad som var viktigast för deras delaktighet i inlärningsituationen. Lärarnas skicklighet och instruktionsmetoder rankades högst. God akustisk miljö var näst viktigast. På tredje plats kom klasskamraternas bemötande och på fjärde plats kom elevens egen möjlighet att påverka situationen. Många elever saknade en klar bild av vad som utgjorde välfungerande tekniska och akustiska förhållanden. En slutsats är att det finns ett stort behov av fördjupade kunskaper om förutsättningar för god kommunikation för dessa elever (Coniavitis Gellerstedt, 2007).

Ljung (2010) undersöker i sin avhandling effekterna för minne och lärande av lågt signalbrus-förhållande och lång efterklangstid. Minnesmått och kognitiva mått har undersökts genom att försökspersoner har fått lyssna på ordlistor, meningar och sammanhängande texter. Försökspersonerna har fått lyssna på dessa texter i ljudmiljö med god akustik (lågt signalbrus-förhållande) och i ljudmiljö med dålig akustik (bakgrundsbrus och lång efterklangstid). Studien undersöker hur väl försökspersonerna minns meddelandet efteråt. Ljungs resultat visar att minnet försämrades när informationen mottogs i en dålig akustisk miljö. Återgivningen från försökspersonerna var signifikant sämre när informationen hade presenterats med bakgrundsbrus. Ett centralt resultat av studien är därmed att ljudmiljö har stor betydelse för elevernas förmåga att minnas och lära sig. Avhandlingen belägger att dålig ljudmiljö påverkar inläringen. För att tillgodogöra sig inläringen på ett optimalt sätt behöver information tas emot utan särskild ansträngning, vilket kräver god ljudmiljö. Ljung konstaterar att de samlade resultaten kan sammanfattas med att höra vad som sägs är en nödvändig förutsättning för att komma ihåg vad som sagts, men inte tillräckligt. För att erhålla god inläring måste den talade informationen höras utan särskild ansträngning. Ljung menar att det måste tas i beaktning vid utvärderingar av lokaler där kommunikation och inläring är av central betydelse (Ljung, 2010).

En avhandling från Linköpings universitet (Mishra, 2014) visar att det finns en korrelation mellan ljudmiljö och den hjärnkapacitet som krävs för att höra vad som sägs. Ju sämre ljudmiljö, desto mer hjärnkapacitet krävs för att höra vad som sägs. Mishra har i sin avhandling hittat en metod som mäter den kognitiva reservkapaciteten, *Cognitive spare capacity test* (CSCT). Genom denna metod har Mishra studerat hur den kognitiva reservkapaciteten påverkas av minnesbelastning, bakgrundsbrus samt visuell information. Medverkande testpersoner var både yngre och äldre, med och utan hörselnedsättning. Testet gick ut på att tvåsiffriga tal rabblades upp i serier, omväxlande av en manlig och en kvinnlig röst. Testpersonerna skulle komma ihåg dessa tal utifrån olika kriterier: till exempel de udda talen som den manliga rösten nämnde, eller de högsta talen som den kvinnliga respektive manliga rösten nämnde. Mishra belyser att desto mer mental kapacitet som används för att höra vad som sägs, desto mindre kognitiv reservkapacitet finns kvar för att förstå och tolka innehållet. Det kan leda till svårigheter att förstå, tolka och planera ett svar, särskilt för en person med hörselnedsättning. Mishras avhandling visar att den kognitiva reservkapaciteten

är känslig för minnesbelastning. Vid bakgrundsbrus försämras den kognitiva reservkapaciteten, särskilt då bakgrundsbruset består av flera olika talare. Ett huvudfynd i studien är att den kognitiva reservkapaciteten ökade med tillgång till visuell information, i form av att testpersonen fick se den som talade. Det underlättade framförallt för de äldre medverkande testpersonerna med hörselnedsättning. Studien belägger vikten av bra ljudmiljö i såväl skola som arbete och i sociala situationer (Mishra, 2014).

Inom forskningsområdet barn med hörselnedsättning är det vanligt förekommande att barnens sociala färdigheter beskrivs som bristande samt att det finns svårigheter med mentaliseringsförmåga och psykosocial utveckling (Lyxell, et al., 2011). En studie av Antia och hennes medarbetare (Antia, et al., 2011) går emot tidigare rön inom forskningsområdet gällande att elever med hörselnedsättning generellt har problem med relationer och att utveckla social kompetens, i en integrerad skolmiljö. Antias studie finner inte belägg för det. De sociala färdigheterna var inte annorlunda hos medverkande elever med hörselnedsättning i jämförelse med deras normalhörande klasskamrater. Studien är av longitudinell art och har studerat amerikanska döva elever och elever med hörselnedsättning integrerade i klasser med hörande elever under fem års tid. Forskarna har följt utvecklingen av sociala färdigheter hos 191 integrerade elever med hörselnedsättning eller döva elever samt mätt förekomsten av beteendeproblem hos medverkande elever. Av dessa 191 elever var det vanligaste sättet att kommunicera tal (137 elever), följt av tecken och tal (32 elever) och enbart teckenspråk (16 elever). Sociala färdigheter har däremot statistiskt signifikanta samband med graden av funktionell kommunikation, elevernas möjligheter till att vara delaktiga i klassrumsmiljön, elevens delaktighet i icke-schemalagda aktiviteter och slutligen tillgång till en tillgänglig skolmiljö, i form av att bland annat ljudsignaler förstärks. ”The most important finding in this study is that, for this sample of students, the mean social skill ratings given by teachers, and the self-ratings of students themselves, are similar to those reported for the normative sample” (Antia, et al., 2011, sid. 500).

En studie av Coniavitis Gellerstedt (2008) syftade till att belysa skolsituationen för elever med hörselskada, redovisa det samlat och för olika delar av skolsystemet samt synliggöra kompetensen bland lärare, utifrån termer av delaktighet och likvärdighet. Studien genomfördes med hjälp av enkäter till elever och lärare. Enkäten riktad till elever besvarades av drygt 600 barn och ungdomar födda mellan åren 1987-1993, som fått hörapparat eller CI och var bosatta i tretton olika landsting, varav svarsfrekvensen var 52%. Enkäten riktad till lärare besvarades av ca 1 400 undervisande lärare (enkäten riktades inte till lärare inom specialskolan), varav svarsfrekvensen var 69%. Studiens resultat visar bland annat att en av tio elever i integrerad grundskola och en av fem elever i integrerad gymnasieskola sällan eller aldrig hör vad klasskamraterna svarar på frågor. Ännu fler elever menade att de har svårt att följa undervisningen och att undervisningen bedrivs i lokaler som inte är hörselmässigt anpassade. Endast hälften av de integrerade eleverna hade haft kontakt med en hörselpedagog, endast ca var tionde elev önskade stöd. Det låga antalet elever som önskade stöd av hörselpedagog tror författaren beror på att eleverna inte har kännedom om vilken typ av stöd som hörselpedagogen kan bidra med. Medverkande lärare som undervisade yngre barn ansåg att de tre viktigaste faktorerna för likvärdigt deltagande för eleverna med hörselnedsättning är lärarnas kunskap om elevens hörselskada och dess konsekvenser för situationen i skolan, stöd av hörselpedagog samt att klasskamraterna har kunskaper om hörselskadan och dess konsekvenser för eleven i skolan. Coniavitis Gellerstedt menar att eleverna är i behov av stöd för att slippa påminna sina lärare om deras aktuella behov och vad som krävs för att de ska kunna följa med i undervisningen. En stor del av eleverna som fått hörapparat eller CI utprovat uppfattade att skolsituationen präglades av god tillgänglighet, delaktighet och

likvärdighet. Samtidigt upplever andra medverkande i studien klara brister när det gäller delaktighet och likvärdighet i skolmiljön. Studiens resultat visar på en skillnad vad gäller elever som går integrerade och elever som går i specialskolor/hörselklass, i form av att eleverna som går integrerade i högre grad har eller upplever brister i sin skolsituation (Coniavitis Gellerstedts, 2008).

I Holmströms avhandling (2013) beskrivs skolsituationen för två barn med CI som går integrerade i en klass med hörande klasskamrater. De två medverkande eleverna har bilaterala CI, är opererade vid cirka tvåårsålder och tillhör två olika skolor. I elevernas respektive klassrum finns 10-15 elever, i åldrarna 7-11 år. Det finns en huvudlärare, speciella ämneslärare samt en-två teckenspråkiga resurspersoner. I deras huvudklassrum har akustiska anpassningar genomförts och eleverna är placerade i formen av ett U. Avhandlingens resultat visar, utifrån dess interaktionsdata från de två medverkande klassrummen, att den talade kommunikationen dominerar. Visuell kommunikation ges via resurspersonen, utifrån behov. Det sker främst när teknologin inte räcker till, för att mediera den talade kommunikationen. Vid instruktioner eller informella samtal använder resurspersonen sig ibland av att både tala och teckna samtidigt och riktar sig mot alla elever samtidigt. Holmström kommer i sin avhandling fram till att tre olika typer av ”teknologier” förekommer i aktuella klassrum. Dessa är hörselrelaterad teknologi (t.ex. mikrofon och slinga), literacy-relaterad teknologi (t.ex. Smartboard) och kommunikativ-länk teknologi (t.ex. resurspersoner). Holmström menar att teknologierna inverkar på kommunikation och interaktion, utifrån användandet, på olika sätt. De kan både främja och skapa hinder för elevernas delaktighet. Vidare beskrivs ”kommunikativa strategier” som eleverna med CI använder sig av, exempelvis att ställa ”va sa han”-frågor, justera teknologin (genom att höja och sänka sina hörhjälpmiddel), rikta visuell uppmärksamhet mot den som talar, iaktta vad klasskamraterna gör, söka ögonkontakt med resurspersonen för att få stöd, be om klargöranden under och efter olika aktiviteter och dylikt. De vuxnas kommunikativa strategier är att upprepa vad klasskamraterna säger, själva tala lugnt och tydligt samt att styra över hur teknologin används genom att avgöra om elev- och lärarmikrofonerna ska vara på eller avstängda. I analysen framkommer att det råder en ojämlig maktrelation mellan de vuxna i klassrummet och eleven med CI, i form av att de vuxna till stor del påverkar huruvida hörselteknologin skall vara på- eller avstängd, ifall implantaten behövde höjas eller sänkas och även om ett implantat skulle tas av i syfte att träna hörseln på det andra örat. Holmström sammanfattar sitt resultat med att eleverna med CI fick ett mer perifert deltagande i klassrumsinteraktionen (Holmström, 2013).

I Borg och Borgs studie (2015) beskrivs den teoretiska bakgrunden och utvecklandet av EC-programmet. Programmet har utvecklats av studiens författare sedan mitten av 1990-talet och syftar till att ge elever med hörselnedsättning verktyg för att hantera kommunikationsproblem som uppstår. EC-programmet syftar till att ge individen hanterbara verktyg, att tillämpa i miljöer där kunskap, insikt och förmåga att möta hörselnedsättningen är bristande. E står för ”empathy and empowerment” (empati och egenmakt) och C står för ”competence and counselling” (kompetens och rådgivning). Enligt studiens författare ska fokus ligga på den enskilda individen med hörselnedsättning och att utbilda denna person (inte släktingar, lärare, studiekamrater, arbetskamrater eller dylikt) i syfte att hjälpa individen att bli sin egen expert på hörsel och kommunikation (Borg & Borg, 2015). Personer med nedsatt hörsel behöver lära sig olika kommunikationsstrategier och en viktig komponent i hörselhabilitering är att erbjuda sådan utbildning för personer med hörselnedsättning, menar Borg och Borg. En hörselnedsättning leder inte endast till svårigheter att uppfatta ljud och tal. En vanlig konsekvens av hörselnedsättningen är att personen kan bära med sig olika upplevelser och erfarenheter i bagaget, av hindrande eller exkluderande karaktär. Det kan handla om

svårigheter att uppfatta vad läraren sagt eller att inte vara delaktig i skämt mellan klasskamrater. Sådana negativa erfarenheter kan skapa osäkerhet hos individen och inverka negativt på självförtroende och självkänsla. Det kan ha en direkt inverkan på individens framtida utveckling och framgång, såsom exempelvis att vilja närma sig universitetsstudier. Borg och Borg skriver att det kan innebära förväntade svårigheter att ha en hörselnedsättning, som individen kan räkna med att stöta på, i form av nya och kommunikativt krävande situationer. Individen kommer att möta potentiellt kommunikativt svåra miljöer, där omgivande kommunikationspartners saknar kunskap om vad en hörselnedsättning innebär. En konsekvens kan bli att personen därför undviker högre utbildning eller upplever missnöje i sin arbetssituation. För elever som har gått i specialskolor för hörselskadade och döva elever kan övergången till universitet och högskola bli särskilt påtaglig, menar författarna. Dessa elever har tidigare gått i skolor där hörseltekniken fungerat väl och där alla lärare och klasskamrater har varit väl insatta i vad en hörselnedsättning innebär. En slutsats är att det föreligger behov av att underlätta övergången från gymnasiet till universitetet eller arbetslivet för elever med hörselnedsättning (Borg & Borg, 2015).

3.3 Inkluderingsbegreppet

Hilleshøy (2016) skriver, i en vid dagens datum nypublicerad artikel, om stödlärares roll för barn som har CI i förskola. Vad gäller inkludering för dessa barn skriver Hilleshøy att de nordiska länderna strävar efter att ge dessa barn stöd inom deras ordinarie förskoleverksamheter. Stödlärare (fritt översatt från ”support teachers”) kan sättas in som en åtgärd för att underlätta för barn med CI och öka deras möjligheter till delaktighet i förskolan. I Norge har barn med CI rätt till ett utbildningsbidrag och hjälp av en stödlärare i förskolan. Hilleshøy undersöker i sin studie hur dessa stödlärare bidrar till och påverkar barnens samspel med sina förskolekamrater. Hennes undersökning utgår från fältstudier, med en etnografisk ansats, som genomförts på tre norska förskolor, med barn i åldrarna ett till tre år. Ingen av medverkande stödlärare var utbildade speciallärare eller specialpedagoger. Resultatet av studien visade att stödlärarna regelbundet gjorde sig delaktiga i barnens lek och aktiviteter. Stödlärarna vidtog olika åtgärder för att underlätta för barnen med CI och deras samspel med kamrater. Hilleshøy kategoriserar dessa åtgärder i sin analys och beskriver de som ”child-centred” och ”group-based” (egen översättning: barnet i fokus eller gruppen i fokus). I studien kommer hon fram till att när stödläraren har barnet i fokus för sina åtgärder tenderar det mer till att begränsa barnets kamratrelationer, än om stödläraren har fokus på hela gruppen. Hilleshøy hänvisar även till tidigare forskning (Coplan & Prakash 2003, Garvey 1990, Harper & McCluskey, 2003) som lyft fram att barns interaktioner med sin lärare kan ske på bekostnad av deras interaktioner med jämnåriga kamrater. En slutsats som författaren drar är att stödet från en stödlärare kan bli mer effektivt för att stärka kamratrelationer om stödlärarna blir medvetna om att deras åtgärder i sämsta fall kan begränsa, snarare än underlätta, för barnens interaktion och samspel. När stödläraren däremot hade gruppen i fokus verkade det främjande för barnets delaktighet och samspel i kamratrelationer (Hilleshøy, 2016).

Heimdahl Mattson och Malmgren Hansen (2009) beskriver att inkluderingstanken utvecklades under 1970- och 1980-talen i Sverige och var en reaktion på de olika institutioner och segregerade skolformer som tidigare fanns i både Sverige och Västvärlden i stort. Under dessa år stängdes specialskolor och institutioner för barn och ungdomar i Sverige (Heimdahl Mattson & Malmgren Hansen, 2009). Endast specialskolorna för döva elever och elever med hörselnedsättning behölls, med hänvisning till barnens språkliga behov i form av teckenspråkig undervisnings- och skolmiljö. En sådan språklig miljö kunde inte tillgodoses på annat sätt än i en språklig gemenskap bland andra döva elever (Bagga-Gupta, 2007). Efter

1980-talet hade alla elever laglig rätt att delta i en obligatorisk skola, nära sitt hem. Utvecklingen mot en ökad grad av inkludering har lett till ökad mångfald i skolor, i både Sverige och Västvärlden. Samtidigt har segregerade grupper, inom den ”inkluderande” skolan vuxit. I Sverige är dessa grupper ofta extremt heterogena, bestående av elever med olika former av inlärningssvårigheter, intellektuella funktionsnedsättningar och sociala svårigheter. Forskningsområdet specialundervisning, både nationellt och internationellt, visar att segregerade grupper för elever med särskilda behov, har en negativ inverkan på elevernas självkänsla, deras relationer till andra elever och saknar positiva effekter vad gäller skolresultat (Heimdahl Mattson & Malmgren Hansen, 2009).

När det gäller skolalternativ för elever med hörselnedsättning beskriver Wennergren (2007) i sin avhandling att det finns tre skolalternativ: statlig specialskola, regional/kommunal hörselskola eller integrering på aktuell hemskola. Det som skiljer alternativen åt är främst den språkliga miljön, då statlig specialskola innebär en teckenspråkig skol- och undervisningsmiljö. Regional/kommunal hörselskola innebär inte per automatik en tvåspråkig miljö med talad svenska och teckenspråk, vilket enligt Wennergren beror på brist på teckenspråkskunnig personal. En sådan skolform kan istället vara ett sätt att ingå i en grupp där alla elever har liknande typ av funktionsnedsättning. Det kan vara ett val för att undvika individuell marginalisering. Normen i hörselklass är att ha en hörselnedsättning. Att elever med hörselnedsättning eller döva elever har tre skolalternativ till sitt förfogande är unikt för Norden. De nordiska länderna skiljer ut sig, i form av att lägga stor vikt vid rätten till teckenspråk och genom att erbjuda särskilda skolor för elever med hörselnedsättning och döva elever. I ett internationellt perspektiv är det inte vanligt förekommande, varav internationell forskning från hörsel- och dövklassmiljöer är sällsynt förekommande (Wennergren, 2007). Frågan om vilken skolform som kan anses som inkluderande eller exkluderande beskriver Wennergren som långt ifrån enkel. Det handlar i grund och botten om vad inkludering innebär. I jämförelse med begreppet ”integrering” har begreppet inkludering en mer genomgripande betydelse enligt Tøssebro (2004) som vidare menar att begreppet inkludering kan bli själv motsägande; ”om två eller tre elever är inkluderade menar läraren då att resterande elever inte är inkluderade eller menar man att de som är inkluderade egentligen inte hör till helheten?” (Tøssebro, 2004, sid. 12).

Emanuelsson (2004) menar att inkluderingstanken inte får stanna vid val av skolalternativ. Inkluderingstanken innebär de värderingar som inkludering vilar på och att de omsätts i handling, av alla skolans aktörer. Begreppet integrering handlar om själva skolplaceringen, inte om av att vara delaktig i sin skolmiljö. Att likställa integreringsbegreppet med åtgärder som ska hjälpa utvecklingen framåt är en misstolkning (Emanuelsson, 2004). Barn är inte inkluderade per automatik för att de befinner sig i samma klassrum som andra barn. Inkludering förutsätter att barnen ses som en del av klassen och gemenskapen, samtidigt som de får undervisning utifrån sina egna behov och utifrån den egna nivån (Brodin & Lindstrand, 2004). En inkluderande skolverksamhet innebär att skolmiljön anpassas efter varje barns behov, oavsett funktionsnedsättning. Begreppet innefattar alla elever, utan undantag och bygger på att eleverna bemöts utifrån sina behov (Wennergren, 2007). Enligt en studie genomförd av Specialpedagogiska skolmyndigheten, i samverkan med Hörselhabiliteringen på Karolinska, har hörselteknikens funktion i den pedagogiska vardagen i Stockholms län studerats för elever med hörselnedsättning som går individualintegrerat. Studiens resultat visar att 80% av klassrummen har dåliga akustiska egenskaper, 60% av hörseltekniken fungerar inte som den ska och endast 20% av eleverna har kontakt med en kommunal hörselpedagog. Sammanfattningsvis visar studien att det finns brister i elevernas skolmiljö

vad gäller såväl ljudmiljö som lärares kunskaper om hur elevernas hörseltekniska hjälpmedel ska fungera (Coniavitis Gellerstedt & Bjarnson, 2015).

Vygotskij var före sin tid vad gällde att se barn i behov av särskilt stöd och hur deras behov kunde mötas. Vygotskij hade en teori om distontogenes, vilket var hans ord för "snedvriden" utveckling. Han förstod att det inte enbart handlade om fysiska problem för barn med fysiska funktionsnedsättningar, utan att det handlade om andras svårigheter att bemöta dem.

Vygotskij menade att det kan vara uppenbara biologiska hinder att vara döv eller blind, men han ansåg att lärarens uppgift inte är att hantera de biologiska hindren, utan dess sociala konsekvenser. Vygotskij var fast övertygad om att barn med särskilda behov skulle placeras i vanliga undervisningsmiljöer, inte i separata grupper tillsammans med barn med svårigheter. På Vygotskijs tid var det ett omvälvande sätt att tänka. Vygotskij menade att barnet upplever det negativt och stigmatiserande att avlägsnas från gruppen. Han ansåg att samhället skulle bedöma barn utifrån deras starka sidor, inte utifrån deras svagheter. Vygotskij menade att undervisningen för barn i behov av särskilt stöd skulle ha sin utgångspunkt i varje elevs unika behov, bedrivs av rätt utbildad personal och med ett stort urval av kulturella redskap (Smidt, 2010).

Tidigare forskning som belyser skolsituationen för elever med hörselnedsättning och döva elever visar att det finns behov av insatt stöd och anpassningar för att uppnå en inkluderande lärmiljö för dessa elever. Det ansvaret åligger varje aktuell skola. Den yrkesprofession som kan hjälpa skolpersonal i sitt arbete att uppnå inkludering är hörselhabiliteringens specialpedagoger. För att få mer vetskap om specialpedagogernas erfarenheter, deras yrkesroll och arbete för hörselhabiliteringens målgrupp med barn och ungdomar, följer uppsatsens syfte och frågeställningar enligt nedan.

4. Syfte

Syftet med föreliggande studie är att undersöka vilken yrkesroll specialpedagoger inom hörselhabilitering för barn och ungdom har samt att dokumentera specialpedagogernas beprövade erfarenhet avseende deras arbetsuppdrag för barn och ungdomar inom deras målgrupp. Det kan ge underlag för att beskriva hur det specialpedagogiska uppdraget kan se ut inom hörselhabilitering för barn och ungdom.

4.1 Frågeställningar

- Hur beskriver medverkande specialpedagoger sitt uppdrag och sin specialpedagogiska yrkesroll inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom?
- Vilka specialpedagogiska insatser beskrivs av medverkande specialpedagoger inom hörselhabiliteringen?
- Vilka specialpedagogiska utmaningar vad gäller stöd till barn och ungdomar inom hörselhabiliteringens målgrupp lyfter medverkande specialpedagoger fram i förhållande till deras uppdrag?
- Vilken beprövad erfarenhet lyfter medverkande specialpedagoger fram som central?

5. Teorianknytning

Det sociokulturella perspektivet som forskningsansats innebär ett intresse för samspelet mellan individ och kollektiv, vilket är centralt inom hörselhabilitering. Tänkande och kommunikation ses som historiska och kulturella företeelser och som delar av mänskliga verksamheter (Säljö, 2014). Att ha en hörselnedsättning brukar ofta beskrivas som ett kommunikativt funktionshinder. Att vara döv innebär att tillhöra en språklig och kulturell minoritet. Därav anser jag att det sociokulturella perspektivet är intressant och relevant att tillämpa. Nedan följer en närmare beskrivning av det sociokulturella perspektivet som teori och dess centrala begrepp.

5.1 Det sociokulturella perspektivet

Lev Vygotskij är den sociokulturella teorins lärofader och det sociokulturella perspektivet har sin utgångspunkt i hans teorier. I Sverige framförs det sociokulturella perspektivet framförallt av Roger Säljö, professor i pedagogik. Allt vi lär oss, lär vi tillsammans med andra i en social process i ett sammanhang med andra och lärande är en aspekt av all mänsklig verksamhet, menar Säljö (2014). Vår kunskap är aldrig neutral. Vi tillägnar oss kunskap utefter de upplevelser vi får från den kontext vi föds in i och sedan lever vidare med. Den kultur vi lever och verkar i, våra sociala sammanhang, kommer alltid att påverka vår uppfattning av världen. Vi lär oss i samspel med andra, i ett socialt sammanhang, därför måste alla aktivt delta i lärandet. Kommunikation är det viktigaste redskapet för att organisera sig. Människor har i alla tider tillägnat sig ny kunskap genom social interaktion och gemensam kommunikation. Lärande sker i en samverkan, där gruppen påverkar individen och individen påverkar gruppen, i en ständig rörelse framåt (Säljö, 2014).

5.1.1 Språk och kommunikation

Ett begrepp som Säljö (2014) lyfter fram är ”sociokulturella redskap”, vilket härstammar från Vygotskijs texter. Enligt Säljö är det ett nyckelbegrepp för att förstå mänskligt lärande. Sociokulturella redskap kan antingen vara intellektuella (språkliga) eller materiella (artefakter). Alla våra redskap, både språkliga och fysiska, är produkter skapade av människor. De kunskaper och färdigheter som människan besitter, utifrån det sociokulturella perspektivet, kommer från insikter och handlingsmönster som byggts upp historiskt i ett samhälle. Vi blir delaktiga i dessa genom interaktion med andra människor. Synen på kunskap präglas av att människan är beroende av sin omvärld och sitt sociala samspel. De sociala faktorerna är avgörande för människans utveckling och formar människan (Säljö, 2014). Vygotskij (1978) menade att individens aktivitet, i förhållande till omvärlden, är det som skapar förutsättningar för att utveckling sker (Vygotskij, 1978). I sociokulturella praktiker uppfattas människor som deltagare i social interaktion, i sammanhang som påverkar hur individer tänker och agerar (Säljö, 2014). Den sociala praktiken gör oss till kulturvaror. Mänskligt tänkande och handlande är situerat i sociala kontexter. Vi lär oss att agera inom ramen för den sociala kontexten. Individen, den sociala praktiken och redskapen hör samman och krävs för att förstå mänskligt handlande. Lärande sker genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel med andra. Kopplingen mellan människan som en tänkande individ och dennes omgivning gör att individen kan tillskriva sin omgivning mening och agera utifrån antaganden om vad sociala situationer innebär. Individen handlar utifrån vad denne medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver, tillåter eller skapar möjligheter för. Människan agerar och lär sig med en omgivning som tillåter och i förhållande till den aktiva omgivningen sker ett samspel med andra. Språkanvändningen utgör länken mellan individen och dess omgivning (Säljö, 2014).

Social kompetens är grunden i mänsklig utveckling och innefattar alla former av mänskligt samspel. Enligt Vygotskij har barnets samtliga förmågor sin grund i sociala relationer, såväl intellektuella, emotionella, sociala och existentiella. En grundsten i Vygotskijs teori är att samspel är lärande och utveckling, inte bara något som stödjer lärande och utveckling. Interaktion lägger grunden till hur man samspelar samt för intellektuell och emotionell utveckling och människans sociala och intellektuella utveckling sker parallellt och är nära sammankopplat. Barnets sociala verktyg i samspelet är språk och sociala interaktioner förser barn med språk. I människans sociala liv finner vi förståelse för utvecklingen av människans psykiska processer och handlingar (Vygotskij, 1982). Tanke och språk befinner sig i ett dialektiskt förhållande och en växelverkan mellan de båda etableras under barnets utveckling.

Människan har en medfödd förmåga att producera språk, men utan social kommunikation sker ingen utveckling av vare sig språk eller tänkande. Barnet utvecklar ett inre tal som är nära sammankopplat med tänkandet och Vygotskij menar att det inre talet utvecklas när barnet fortfarande talar högt för sig själv. Med hjälp av det inre talet ("inner speech") kan barnet planera sitt tänkande, vilket fyller en social funktion för att organisera barnets tankar och beteende. Enligt Vygotskij har läraren en avgörande roll i processen att väva samman elevernas egna erfarenheter med vetenskapliga begrepp (Vygotskij, 1981). I specialpedagogens arbete innebär det att bidra med sina kunskaper om inkludering och tillgänglighet, för att säkerställa att barn och ungdomar får rätt möjligheter och förutsättningar till att delta i mänskligt samspel, på lika villkor. Sociala interaktioner förser barn med språk, samtidigt som språk i sin tur berikar barnets sociala interaktioner. En viktig del av specialpedagogens arbete är att säkerställa att det finns gynnsamma faktorer för barnens sociala och intellektuella utveckling.

5.1.2 Språk och kommunikation vid hörselnedsättning

Ett annat begrepp inom den sociokulturella teorin är mediering. Företeelser ska förstås, alltså medieras, och förklaras för att skapa mening och begriplighet i vårt komplexa samhälle. Mediering står för att människan i sina sociala praktiker använder sig av redskap för att hantera och förstå sin omvärld. Redskap kan vara fysiska och intellektuella/språkliga. Dessa redskap medierar verkligheten för människor i konkreta verksamheter (Säljö 2014). För en elev med hörselnedsättning kan ett sådant redskap vara exempelvis hörapparaterna eller andra hörseltekniska hjälpmedel, som blir ett redskap för att tillgodogöra sig det talade språket. Vår förståelse av vår omvärld är påverkad och färgad av vår kultur och dess intellektuella och fysiska redskap. När individen lär sig i samspel med andra i form av ett iakttagande och härmande sker det i form av en så kallad "mediering". Säljö menar att mediering inte sker enbart via teknik och artefakter, utan att människans allra viktigaste medierande redskap är språket och de redskap som språket inrymmer. Det är genom kommunikation som mening skapas och genom kommunikation blir vi delaktiga och kan samspela med andra människor (ibid.).

Språket är mycket betydelsefullt för människan både ur kommunikativa, emotiva, pragmatiska och representationella perspektiv. Genom språkliga kategorier kan vi benämna vår omvärld och välja hur vår omvärld ska rikta sin uppmärksamhet mot det som avses. Med språket kan vi visa vilken del av föremålet som vi finner intressant. Hur vi använder språket beror på vad vi vill förmedla och påstå, vilken situation som vi befinner oss i, relation till personen, förväntningar och så vidare. Det finns attityder, värderingar och antaganden som rymms inom språket, varav språket inte är något neutralt, utan signalerar mening och innebörd för mottagaren. Det är komplicerat att lära sig använda språk, då det rymmer såväl liknelser,

ironi och olika språkspel. Att lära sig att kommunicera är att bli en sociokulturell varelse. Språket är vårt redskap för direkta och indirekta erfarenheter (ibid.). Att ha en hörselnedsättning kan ytterligare komplicera förmågan att lära sig att använda språk, då en hörselnedsättning kan inverka på förmågan att urskilja tonfall som indikerar en skämtsam ton, ironi och andra språkspel som språket rymmer.

Vygotskij (1993) ansåg att barn med funktionsnedsättning utvecklas och förändras emotionellt och kognitivt utifrån sina interaktioner och användande av kulturella redskap. Enligt Vygotskij finns det två utvecklingslinjer, en naturlig och en kulturell. För att följa den naturliga utvecklingens spektrum menade Vygotskij att barn måste få tillgång till att använda språket som ett redskap för tänkandet. Vid förseningar i den språkliga utvecklingen hänvisade Vygotskij till en deprivation, som enligt Vygotskij orsakade beteenden eller syndrom vilka han kallade för "primitivitet". Vygotskij menade att barn som utsatts för deprivation kunde haft en normal förmåga, men gått miste om tillfällen för att använda språket som ett redskap för tänkande. Vygotskij menade att ett dövt barn är inget annat än ett normalt barn, utan hörsel. Vidare menade Vygotskij att ett barn vars utveckling hindrats av en "defekt" inte är mindre utvecklat än sina jämnåriga, men har en annorlunda utveckling. Om en funktionsnedsättning verkat hindrande för barnets utveckling ansåg Vygotskij att behandlingen skulle inriktas på att utveckla de kognitiva funktionerna, med hjälp av kulturella redskap. De kompensatoriska strategier som Vygotskij framhöll, i form av kulturella redskap, innebär hjälp att utveckla abstrakt tänkande, logiskt minne, viljemässig uppmärksamhet och målinriktning (Vygotskij, 1999).

Barn utforskar komplexa vardagsbegrepp med hjälp av interaktion och tal. Lärandet medieras därmed genom talet som det kulturella redskapet. Människor som deltar i en sociokulturell aktivitet interagerar med varandra (Smidt, 2010). Vidare menar Smidt, med utgångspunkt ur Vygotskijs teorier, att barnets tänkande, logik och problemlösningsförmåga utvecklas genom erfarenheter och interaktioner med andra. Barn lär genom sina interaktioner och genom alla sina erfarenheter. Vygotskijs teori utgår från att barn lär sig genom att tidigt möta föremål, problem, situationer och uppgifter. Skolan bör erbjuda barnen aktiviteter där undervisningen bygger på barnens tidigare erfarenheter, för att barnen ska förstå syftet med varje aktivitet. Människan reagerar aldrig direkt på sin omgivning. Avgörande för interaktionerna mellan barn och vuxen är språket. Språket är ett kommunikationsmedel och internaliseras genom barnets tänkande och kontroll av sin aktivitet (Smidt, 2010). Smith anser att barnen utforskar komplexa vardagsbegrepp med hjälp av interaktion och att det kulturella redskapet för att mediera lärandet är talet. Tilläggas bör att det kulturella redskapet för att mediera lärande likaväl kan vara teckenspråk, bildstöd, BLISS eller andra kulturella redskap. Smith utgår från det kulturella redskap som majoriteten av alla människor använder för att mediera lärandet. Eftersom majoriteten av alla människor är hörande och talande finns det en hörselnorm i vårt samhälle, som kan vara en anledning till att Smith utgår från denna norm. Enbart tal är inte avgörande för lärande, utan att det finns tillgängliga kulturella redskap för att mediera lärande.

Vygotskij presenterar en modell som beskriver hur språket koordinerar den sociala erfarenheten hos individerna. Individens personlighet är organiserad som en modell för social kommunikation. Människan samtalar med sig själv och kan planera sina handlingar genom att tänka ut dessa. Hon blir medveten om sig själv genom att lära känna andra och är ursprungligen social i sitt väsen. Vygotskij beskriver vidare att människan har ett medvetande och att hon har en egen vilja och förmåga att tänka ut hur hon ska handla. Hon blir därmed inte ett offer för den yttre miljöns stimuli. Alla högre psykiska funktioner såsom minne och problemlösningsförmåga utvecklas genom att människan gör sina socialt skapade

aktivitetsformer till ”inre” erfarenheter (Vygotskij, 1930). Språket fyller två helt skilda funktioner. Dels som ett medel för social koordination av olika människors erfarenheter och dels som det viktigaste redskapet för tänkande. Människans tänkande utgår alltid från ett språk av något slag, vilket innebär att människan samtalar med sig själv och organiserar sitt uppförande i tanken på samma sätt som i förhållande till andra människor. Individens tänkande ger sitt uttryck i den sociala karaktären och avspeglar sig i vår personlighet och vårt beteende i det sociala umgänget (Lindqvist, 1999). Om hörselnedsättning eller dövhet leder till svårigheter eller hindrar individen att på lika villkor vara delaktig i sociala miljöer och ta del av språket som medel för social koordination leder det utifrån Vygotskijs teori till en negativ påverkan för individens utveckling. Han menar att språket är det viktigaste redskapet för vårt tänkande, därför är det av vikt att säkerställa individens tillgång till god språkutveckling. För döva handlar det om tillgång till fullt teckenspråkiga miljöer och för personer med hörselnedsättning handlar det om att säkerställa att omgivning och miljö är anpassad så att svårigheter att höra elimineras.

6. Metod

6.1 Kvalitativ forskningsmetod

Studiens syfte och frågeställningar avser att besvaras genom en kvalitativ metod, i form av kvalitativa och semistrukturerade intervjuer, med yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom. Valet föll på denna metod, då det fanns en önskan om att komma så nära inpå informanten som möjligt, i syfte att få en helhetsbild (Bryman, 2009). Den kvantitativa forskaren försöker hålla distans till sina informanter och fokuserar på att analysera siffror istället för ord, vilket inte skulle ge svar på uppsatsens frågeställningar. Att använda semi-strukturerade intervjuer som intervjuform innebär att forskaren har en intervjuguide att utgå ifrån. Frågorna i intervjuguiden kan anpassas utifrån det aktuella samtalet och följdfrågor kan ställas för att informanten ska kunna utveckla och förtydliga sina svar (Bryman, 2009). Intervjuguiden säkerställer att det som forskaren avser att studera kommer med under intervjun. Vad gäller antalet medverkande intervjupersoner menar Kvale och Brinkmann (2014) att du ska intervju så många personer som behövs för att ta reda på vad du behöver veta. Genomförda intervjuer kommer att bearbetas genom kvalitativ innehållsanalys. En kvalitativ form av textanalys innebär att ingenting räknas eller mäts, till skillnad från en kvantitativ innehållsanalys, som räknar förekomsten av eller mäter vissa företeelser i texten. Användandet av kvalitativ innehållsanalys lämpar sig väl för att finna mönster, för att genomföra grova kategoriseringar och jämförelser samt som ett komplement till andra typer av analyser. Resultatet måste tolkas och resoneras kring, utifrån den aktuella forskningsfrågan (Bergström & Boréus, 2012).

Öppna frågor av beskrivande karaktär formulerades i intervjuguiden och direkta eller ledande frågor undveks. En kvalitativ intervju avser att fånga intervjupersonernas berättelser. Samtliga intervjuer tog ca 1 - 1,5 timma. I snar anslutning till genomförd intervju transkriberades allt material. I samråd med respondenterna tillämpades efter genomförda intervjuer så kallad respondentvalidering. Det innebär att varje respondent fick möjlighet att läsa igenom mina renskrivna anteckningar som skrevs i samband med intervjun. Avsikten med att tillämpa respondentvalidering var att säkerställa att missförstånd eller feltolkningar inte skett (Bryman, 2009).

Desto fler upplevelser och erfarenheter som medverkande specialpedagoger delger mig, desto mer kommer jag att förstå av helheten, utifrån ett hermeneutiskt förhållningssätt. Enligt Gadamer, filosof och hermeneutiker, kan vi aldrig trola bort oss själva som samhällsvarelser i tolkningsprocessen (Bergström & Boréus, 2012). Inom hermeneutiken är förförståelse en viktig och central utgångspunkt. Gadamer använder begreppet förståelsehorisont. Genom att en horisont vidgas, kan man se bortom det som är i närheten och får se den större helheten (Gadamer, 1997).

Kvalitativ forskningsmetod avser inte att ge ett generaliserbart resultat. Den framkomna dataredovisningen kan inte stå för någon annan än intervjupersonerna själva. Insamlad data representerar varje unik intervjuperson och denna persons förståelsehorisont. Resultatet grundar sig på fem medverkande yrkesverksamma specialpedagoger och deras erfarenheter. Uppsatsens resultat kan inte generaliseras kring och avser inte att ge en generaliserande bild av hur samtliga yrkesverksamma specialpedagoger inom svensk hörselhabilitering resonerar och arbetar (Göransson & Nilholm, 2009).

Enligt professor Bengtsson (1993) krävs distansering för att få kunskap om den egna praktiken. Det kan ske genom självreflektion, via dialog eller vetenskaplig forskning. På så

vis kan praktisk kunskap omvandlas till teoretisk kunskap. Genom de samtal som ägde rum vid genomförandet av intervjuerna möjliggjordes dialog och självreflektion, hos såväl mig som intervjuare som hos respondenterna. Bengtsson menar att sådan dialog och självreflektion kan leda till distansering (Bengtsson, 1993).

6.2 Urval

Populationen yrkesverksamma specialpedagoger inom svensk hörselhabilitering är en relativt liten yrkeskategori. I Hörselvårdsregistret (www.svenskhorsel.se) finns det nationellt 48 registrerade specialpedagoger inom hörselhabiliteringen. Registret verkar dock inte fullständigt uppdaterat, varav det med stor sannolikhet finns fler än 48 stycken yrkesverksamma specialpedagoger inom svensk hörselhabilitering, som består av 20 landsting. Ett systematiskt urval valdes för denna studie (Byström & Byström, 2012). Listan med samtliga specialpedagoger kopierades och namnen i populationen numrerades. Startpunkten i tabellen valdes slumpmässigt, genom att blunda och peka. Med start på den utvalda specialpedagogen valdes därefter var fjärde specialpedagog ut. Det innebar att 12 specialpedagoger fick förfrågan om att medverka i min studie. Majoriteten av alla i populationsgruppen var av kvinnligt kön, endast någon enstaka manlig specialpedagog fanns med i registret. Därför var det inte aktuellt att ta hänsyn till kön vid det systematiska urvalet. Eftersom ordningen mellan specialpedagogerna i populationen var slumpmässig kan ett systematiskt urval jämföras med ett obundet slumpmässigt urval, OSU (Byström & Byström, 2012).

Hörselvårdsregistret är den enda offentliga sammanställning av populationen specialpedagoger inom hörselverksamheter. Ytterligare definition eller avgränsning av populationen var inte möjlig att genomföra. Byström och Byström (2012) menar att en nackdel med att använda obundet slumpmässigt urval eller systematiskt urval är att någon del av landet kan bli utan representation och att en annan del av landet kan få en överrepresentation. För att undvika det kan ett stratifierat urval användas, genom att populationen specialpedagoger delas in i undergrupper (strata). Specialpedagogerna i hörselvårdsregistret var dock så pass blandade, sett ur deras landstingstillhörighet, att ett stratifierat urval inte var nödvändigt att genomföras. Det fanns inte heller någon periodicitet över populationen i förteckningen från Hörselvårdsregistret. Urvalet blev därmed jämnt fördelat över landet. En fördel med stratifierat urval hade varit om hörselvårdsregistret avslöjat om specialpedagogerna var verksamma i barn- eller vuxenteam, då hade mitt bortfall kunnat minskas. Till urvalsramen hörde endast specialpedagoger yrkesverksamma inom barn- och ungdomsteam. Den informationen fanns dock inte tillgänglig, varav mitt urval kunde innefatta specialpedagoger som inte hörde till urvalsramen. Byström och Byström (2012) menar att det är viktigt att undvika externt bortfall och betonar att studiens bortfall ska vara så lågt som möjligt.

Av de 12 specialpedagoger som tillfrågades om att delta i denna studie var det fem av dessa som var positiva till att medverka. Dessa fem specialpedagoger är yrkesverksamma på olika platser runt om i landet och innefattar en bred geografisk spridning. Vad gäller övriga sju personer var det två specialpedagoger som troligtvis hade avslutat sin tjänst, eftersom deras mailkonton var avslutade. En specialpedagog svarade och berättade att hen var yrkesverksam i ett vuxenteam, varav denna specialpedagog inte tillhörde urvalsramen. Därav ett externt bortfall på tre personer. Övriga fyra specialpedagoger besvarade inte min förfrågan. Om det externa bortfallet bortses från, blev studiens bortfall fyra specialpedagoger. Att dessa fyra specialpedagoger valde att inte svara kan ha olika orsaker. Det kan bero på tidsbrist,

övertäckning (att de själva bedömde att de inte tillhörde studiens urvalsram), att det saknades intresse för att medverka eller andra okända orsaker (Byström & Byström, 2012). En åtgärd för att minska eventuellt bortfall var att ett informativt mail skickades ut, med förhandsinformation om uppsatsen, kort information om mig och intresseförfrågan (för missivbrev se bilaga 2). Det syftade till att väcka deltagarnas intresse för studien och att skapa en första personlig kontakt. Därefter skickades missivbrev ut till de fem specialpedagoger som besvarat intresseförfrågan. Påminnelse skickades inte ut, eftersom underlaget med fem respondenter bedömdes som tillräckligt.

6.3 Genomförande

Kvale och Brinkmann (2009) menar att en pilotintervju kan genomföras för att testa frågornas relevans och funktion kontra uppsatsens syfte. Därför genomfördes först en pilotintervju med en yrkesverksam specialpedagog från hörselhabiliteringen i Göteborg. Pilotintervjun säkerställde att intervjufrågorna var möjliga att svara på, relevanta och förståeliga samt gav mig som intervjuare möjlighet att öva på min roll som intervjuare. Respondenterna fick välja tid och plats för intervjun. Stukat (2005) beskriver att det är viktigt att intervjun genomförs i en lugn och ohotad miljö. Två intervjuer genomfördes i offentliga miljöer, men något avsides, en intervju genomfördes per videosamtal och två intervjuer genomfördes på intervjupersonernas arbetsplats. Även Bryman (2009) poängterar att intervjun bör genomföras i en lugn miljö, där intervjuperson kan känna sig trygg och inte behöver vara orolig över att bli avlyssnad eller störd. Platsen bör enligt Bryman också vara fri från buller, för att underlätta vid transkribering. Vid intervjuerna fördes anteckningar. En mobiltelefon användes även för att spela in vad som sades under intervjuerna. Svenning (2003) menar att det underlättar att fånga upp allt som sägs under intervjutillfällena om samtalet spelas in, då författaren menar att det i princip är omöjligt att anteckna allt som sägs under samtalet och att det därmed finns en risk att missa viktiga detaljer. Genom att spela in kan fokus och koncentration istället läggas på personen som blir intervjuad. Vid intervjuerna ställdes frågor och följdfrågor utifrån den aktuella frågeguiden (se bilaga 3). Frågeguiden och dess olika teman utgjorde grunden för samtalet.

Det är av vikt att beakta att det inte är möjligt att vara helt objektiv. Utifrån Bergström och Boréus, 2012 betyder texten det som uttolkaren ser att den betyder, varav varje läsare eller mottagare närmar sig en text med sin förförståelse (eller fördomar). Individuella upplevelser, vår uppfattning om världen, människorna och samhället, sociala sammanhang, utbildning, förkunskaper, vårt språk, allt påverkar vår förståelse av texten (Bergström & Boréus, 2012). Vårt möte med omvärlden sker inte förutsättningslöst. Mina förutsättningar kan avgöra valet av följdfrågor, vilka delar av resultatet som anses vara av större värde och dylikt. Det föreligger en svårighet i att vara helt objektiv, särskilt om intervjuaren känner samhörighet med intervjupersonerna. Intervjuaren bör agera objektivt, för att undvika att respondenten känner sig styrd i samtalet (Bryman, 2009).

6.4 Analys

Efter respektive intervju skrevs intervjuerna ut, ord för ord, med hjälp av inspelat material och de anteckningar som skrevs under varje intervju. Att skriva ut intervjuerna ordagrant var en tidskrävande process. Det skapade ett nära förhållande till insamlad data. Analysprocessen delades upp i några olika steg/etapper. Första steget var renskrivande av genomförd intervju, därefter genomfördes respondentvalideringen. Nästa steg var kodning, i form av att koda och kategorisera respondenternas intervjuuttalanden. Utifrån kodningen framträdde relevanta

områden, där medverkande specialpedagoger hade samtalat utifrån samma tema (Kvale och Brinkmann, 2014).

Utifrån olika dokument, fördes sedan de respektive intervjuerna samman till ett samlat dokument. Relevanta rubriker skapades, som var talande för aktuella och framträdande kategorier. En del av kodningsarbetet innefattade att nyckelord som intervjupersonerna berört lyftes ut, för att få en överskådlig bild av vad intervjuerna i stora drag kommit att handla om. Därefter fortsatte arbetet med att finna relevanta teman för studiens data. Genom att gå igenom de ihopsamlade nyckelorden skapades en överblick av sammankopplade teman, som hörde ihop och återkom i texten. I det transkriberade materialet låg fokus i analysarbetet på att få fram vad informanterna pratade om, vad som verkade viktigt för informanterna och huruvida återkommande nyckelord hörde ihop. När ett antal olika rubriker framkommit, delvis med stöd av uppsatsens frågeställningar, fortsatte arbetet med att skapa underkategorier, under dessa samlades aktuella citat och berättelser från samtliga respondenter ihop.

Slutligen utgick arbetet från att finna mönster i sammanställda kategorier, för att på ett sammanhängande sätt kunna beskriva hur medverkande specialpedagoger hade återgett sin specialpedagogiska yrkesroll, sin beprövade erfarenhet och centrala kunskaper vad gäller deras arbete för barn och ungdomar inom hörselhabiliteringens målgrupp. Ambitionen har varit att lyfta fram såväl variationerna mellan respondenternas olika erfarenheter, som mönster och samband.

6.5 Validitet och reliabilitet

Vid kvalitativa studier kan begreppen giltighet, tillförlitlighet, överförbarhet och delaktighet användas för att diskutera studiens trovärdighet. För att uppnå giltighet krävs det att det representativa och karaktäristiska utifrån genomförda intervjuer lyfts fram i resultatet. Det kräver i sin tur en väl genomförd analys av insamlad data. Ett genomtänkt urval av intervjupersoner är av betydelse för studiens giltighet. Tillförlitlighet uppnås i studien genom att analysens tillvägagångssätt samt ställningstaganden redovisas för. Genom att ge en noggrann och tydlig beskrivning av urval, datainsamling och analys stärks överförbarheten, som innebär om och i vilken utsträckning som resultatet kan överföras till andra grupper och individer (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012).

Reliabilitet brukar översättas med mätnoggrannhet och tillförlitlighet. Reliabiliteten påverkas av forskarens förförståelse och förmåga att genomföra goda observationer, vara följsam mot studiens data och inte färga den av sin egen förförståelse. God reliabilitet innebär att studien skulle ge samma resultat om den genomfördes på nytt (Bryman, 2009). Validitet innebär att man mäter det som är avsett att mätas. För god validitet ska forskaren beskriva sin förförståelse, datainsamling, urval och analysprocessen. Det ska synas att man har undersökt det som avsetts undersökas för att få en hög validitet (Bergström & Boréus, 2012).

6.6 Etiska överväganden

Vid intervjuernas början blev respondenterna upplysta om Vetenskapsrådets (2008) forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning och min avsikt att följa dessa: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Övriga etiska aspekter som tagits hänsyn till är att försäkra mig om att informanterna inte kan identifieras, med tanke på att de talar utifrån sin yrkesprofessionella roll. Det skulle eventuellt kunna skada deras professionella roll om de kan identifieras.

Respondenterna blev försäkrade om att sådana typ av svar som skulle kunna härledas till en specifik specialpedagog eller vara talande för deras tillhörande landsting skulle utelämnas. Därför fattades överenskommelsen om respondentvalidering. De önskemål som medverkande specialpedagoger hade rörande känslig information har respekterats och sådan data har blivit borttagen. Respondenterna ska inte heller kunna bli igenkända av sin chef, arbetskamrater eller dylikt. En annan etisk aspekt är ärlighet och öppenhet kring uppsatsens syfte, vilket varit ett strävansmål. Samtliga medverkande specialpedagoger ska få ta del av den färdiga uppsatsen.

7. Resultat

Studiens resultat presenteras nedan. Det framkomna resultatet baserar sig på intervjuer med fem yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabilitering för barn och ungdom. Syftet med avsnittets rubriker och underrubriker är att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar på ett överskådligt sätt. Respondenternas upplevelser och beprövade erfarenhet skildras genom text och citat från de respektive intervjuerna. Medverkande specialpedagoger är: Anna, Eva, Lotta, Arja och Gun. Samtliga namn är fingerade. Övrig information om medverkande specialpedagoger delges inte, med avsikt att försäkra deras anonymitet.

7.1 Beskrivning av den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabilitering för barn och ungdom

Samtliga medverkande specialpedagoger vittnar om att det innebär ett oerhört varierande, omväxlande och omfattande arbete att vara specialpedagog inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom.

Varje arbetsdag ser väldigt, väldigt, väldigt, väldigt olika ut. Arja.

Arbetsuppdraget som specialpedagog på hörselverksamheten innebär att vara ett stöd för familjen och att presentera det ”smörgåsbord” som finns, berättar Eva. Specialpedagogerna arbetar enligt ett föräldruppdrag, som innebär att samtliga hörselhabiliterande och specialpedagogiska insatser sker utifrån överenskommelse med barnets vårdnadshavare. Ett vanligt inslag i yrkesrollen är att träffa de barn och ungdomar som tillhör teamet samt deras vårdnadshavare. Ett besök hos en specialpedagog på hörselverksamheten kan innehålla olika delar, men handlar ofta om att specialpedagogen ger basinformation om barnets hörselnedsättning, samtalar med föräldrarna om hur de ska ge sitt barn ett bra stöd i sin kommunikation och vilket stöd till förskola eller skola som är aktuellt. Arbetsuppdraget för samtliga medverkande specialpedagoger innefattar många besök, såväl nybesök i teamet som uppföljningar samt förskole- och skolbesök.

Vid det första specialpedagogiska samtalet kan jag träffa ett barn som är 6 månader gammalt och barnets föräldrar. Vi träffas då och pratar om barnets hörselnedsättning. Föräldrarna kan ha många frågor [...]. Vilken förskola ska vi välja? [...] Fungerar storebrors förskola? Anna

En viktig del av den specialpedagogiska yrkesrollen är att ge och förmedla kunskap. Lotta

Lotta beskriver vikten av att ha ett salutogent förhållningssätt. Hon arbetar framförallt med teamets yngre barn. Ett förskolebesök innebär att Lotta åker till barnets aktuella förskola, efter överenskommelse med barnets föräldrar, observerar i förskolemiljön och återkopplar därefter till föräldrarna. Ett förskolebesök innebär ofta att hon lämnar information till aktuell förskolepersonal och ger råd kring vad personalen ska tänka på utifrån ett hörselperspektiv. Utöver uppföljning i skolmiljön kan det även innebära att medverka på olika skolmöten. Ett sådant möte kan äga rum i samband med skolstart, det kan vara uppföljning av ett tidigare möte, elevvårdskonferens eller annan typ av möte.

Det kan vara möte för att det krånglar eller på något sätt inte fungerar för barnet i skolsituationen [...]. Eller så vill föräldrarna ha ett möte halvårsvis för att känna sig trygga med att den hörselmässiga biten följs upp [...]. Arja

En annan del av specialpedagogens arbetsuppgifter är den administrativa delen, då främst i form av journalplikten. Alla besök och kontakter med skola och övriga verksamheter ska journalföras. I Annas team ansvarar specialpedagogen för att skapa och dokumentera en

habiliteringsplan för barnet. Habiliteringsplaneringen kan upprättas tillsammans med teamets kurator. Om audionom eller tekniker vill tillföra något i habiliteringsplanen tas frågan upp i samband med ett team-möte. Habiliteringsplanen dokumenteras skriftligt och skickas hem till vårdnadshavare. Enligt Anna är det främst barn och ungdomar med måttliga-grava hörselnedsättningar som får en habiliteringsplan.

Specialpedagogerna inom hörselhabiliteringen möter många föräldrar, med olika bakgrund. En förmåga som specialpedagogen bör besitta, enligt Eva, är att kunna känna av varje familj och deras respektive behov, som ofta förändras över tid. Eva beskriver att hon är som ”spindeln i nätet” för familjen.

Det fungerar inte att bara trampa på [...]. Man måste vara lyhörd, lyssna in familjens behov och möta familjen där de befinner sig. Eva

Att vara en god samtalspartner är en viktig egenskap som specialpedagog inom hörselverksamheten. En specialpedagog inom ett hörselteam har vanligtvis en grund som lärare och därefter specialpedagogutbildning samt andra aktuella utbildningar inom hörsel och döv-området. Eva har tidigare erfarenheter från förskola och skolan, vilket hon upplever skapar trygghet och bättre förutsättningar att nå aktuell förskole- och skolpersonal. Hon beskriver vikten av att få utvecklas inom sitt team och få yrkeslivserfarenhet inom hörselområdet. En stor del av specialpedagogens arbetsuppdrag handlar om att samla ihop information om barnets behov och vilka behov av insatser som föreligger. Gun berättar att hon som specialpedagog samlar ihop information, som kan vara till gagn i teamarbetet. Det kan exempelvis röra sig om hur barnets hörapparatsanvändandet eller hörhjälpmedel fungerar. Som specialpedagog beskriver Gun att hon stöttar föräldrarna och är en länk mellan familjen och övriga professioner inom teamet. Enligt Gun är avsikten med föräldrastöd att det ska fungera så bra som möjligt för barnen i deras vardag.

Man kan säga att jag ”samlar ihop olika trådar”. [...]. för att det ska fungera så bra som möjligt för barnet och familjen. Finns det behov av någon annan profession? Kanske kurator? Eller audionom? Behöver barnet teckenspråk i sin kommunikation? [...]. Jag fångar upp deras frågor [föräldrarnas] för att kunna ge svar eller se till att någon annan inom teamet kan ge svar. Gun

De allra flesta föräldrarna som får barn med hörselnedsättning är själva hörande. Eva menar att hon kan förstå den sorg som många föräldrar känner och går igenom i olika faser, men finns där för att lyssna, hjälpa, och ge föräldrarna möjlighet att se möjligheter. Ofta har föräldrarna aldrig stött på detta tidigare eller knappt varit i kontakt med någon person som har hörapparat. Hennes roll blir då att finnas där för att hjälpa, ge information och förklara kring hörselnedsättningen samt visa på olika alternativ som finns.

Det väcker många frågor hos föräldrarna att få ett barn med grav hörselnedsättning eller ett dövt barn. [...] De går ofta igenom mycket sorg. [...] Det är ingen vits att ställa upp stora hinder. Jag försöker visa vilka möjligheter som finns. [...] Eva

Specialpedagogen finns som ett stöd för föräldrarna och familjen, särskilt om det är aktuellt med CI-behandling. I processen behöver specialpedagogen vara mycket införstådd med att lyssna in föräldrarnas behov. Det är väldigt olika hur föräldrarna tar emot beskedet, oberoende av vilken grad av hörselnedsättning barnet har, berättar Eva. Även föräldrar till barn med en lättare hörselnedsättning kan ta beskedet om barnets hörselnedsättning hårt. Föräldrarna har vanligtvis mycket funderingar och tankar som snurrar. De tänker tidigt på hur det ska bli i framtiden för sitt barn. Det ser även olika ut om barnet accepterar sina hörhjälpmedel när de

väl ska sitta på. I denna process beskriver Eva att specialpedagogen har en viktig funktion för familjen. Barnet följs upp regelbundet av aktuellt hörselteam, utifrån barnets och familjens behov. Det är vanligt med uppföljning i samband med att barnet ska byta klass eller vid stadiebyte.

Eva kan möta barn i teamet som inte använder sina hörhjälpmedel, trots att det finns ett behov. Att hörhjälpmedlet inte används kan bero på flera olika orsaker. Bland annat kan det bero på bristande stöd i användandet från barnets föräldrar. Evas erfarenhet är att hörapparat eller CI behöver finnas med från tidig ålder, för att vara till någon nytta. Avgörande faktorer för att hörhjälpmedel ska fungera är att motivation och rätt förutsättningar finns. Det finns även ett fåtal barn med grav hörselnedsättning eller som är döva, ”en liten promille”, enligt Eva, som inte kan tillgodogöra sig någon form av hörsel, för att det föreligger rent medicinska hinder, som avsaknad av hörselnerv eller missbildning i innerörat.

Det kan också handla om äldre barn eller ungdomar, som fått sina hörhjälpmedel sent. Användandet kanske inte fungerar eller ens är till nytta för personen. [...] Det finns barn som fått ett CI utomlands, men ingen habilitering. Resultatet har inte blivit bra. Eva

Anna upplever att hennes tre års halvfartsstudier på specialpedagogiska programmet inte gav henne så mycket att stå på, inför den nuvarande arbetsrollen. Specialpedagogutbildningen var mycket inriktad på den specialpedagogiska yrkesrollen inom skolan, vilket skiljer sig från yrkesrollen inom hörselhabiliteringen. Även Arja belyser att det är ganska stor skillnad att arbeta som specialpedagog inom hörselverksamheten, jämfört med att arbeta som specialpedagog inom exempelvis skola, främst eftersom specialpedagogen inom hörselhabiliteringen samverkar mycket med föräldrar. Arja upplever sig dock ha god nytta av sin specialpedagogiska utbildning i sin nuvarande yrkesroll.

Yrkesrollen som specialpedagog inom barn och ungdomsteam innebär att samverka och samarbeta med övriga i teamet. Övriga yrkesprofessioner som nämns inom ett hörselteam är audionom, kurator, psykolog, teckenspråklärare, logoped eller talpedagog och hörselingenjör eller en hörseltekniker. Medverkande specialpedagoger nämner att de antingen har en öronläkare eller audiolog knuten till teamet eller att teamet samverkar med den audiologiska mottagningen och dess öronläkare. Samtliga barn och ungdomsteam riktar sig till barn och ungdomar från 0 år till och med en övergång till vuxenrehabilitering vid 18-20 års ålder. Målgruppen är barn och ungdomar med allt från ensidiga till bilaterala hörselnedsättningar som är lätta, till måttliga, till grava hörselnedsättningar, till döva, till döva med CI. Barnet skrivs in i hörselhabiliteringen i samband med att en hörselnedsättning diagnostiseras. Barn kommer allt tidigare in i teamet, då barnen upptäcks tidigare i samband med den hörselscreening som samtliga landsting genomför på nyfödda barn. Samtliga specialpedagoger beskriver att deras team har regelbundna träffar, från en gång per vecka, till varannan vecka till en gång per månad.

Det finns alltid någon att fråga, tekniker eller någon annan. Det går snabbt att bolla en fråga. Eva

Det är till gagn för barnen om teamet har ett nära samarbete, menar Eva. Som specialpedagog har hon framförallt mycket samarbete med aktuell logoped. Anna har fortlöpande träffar med både hörselingenjör och audionom, för att få information om den hörseltekniska utvecklingen. Arja beskriver att hon som specialpedagog samarbetar med samtliga i teamet, men framförallt med teamets logoped och teckenspråklärare, då de har gruppverksamhet tillsammans. Kontakt med teamets ingenjör rör barnens hörseltekniska hjälpmedel, kontakt med audionom

är aktuellt vid uppstart av hörapparatutprovning för barnet. Lotta beskriver att samverkan med övriga kollegor inom teamet, CI-team, barn- och ungdomshabiliteringen samt aktuell öronläkare, är centralt i hennes yrkesroll. Teamet diskuterar gemensamt eventuella behov av ytterligare insatser.

[...] Finns det behov av läkaruppföljning? Har familjen fått svar på sina frågor? [...] Lotta

Anna berättar att specialpedagogerna i teamet har med sig olika erfarenheter och att de kan lära av varandra. Ett kollegialt lärande verkar vara centralt för medverkande specialpedagoger. För att teamet ska kunna erbjuda ett bra stöd menar Eva att föräldrarna också måste vara mottagliga och vilja ta emot stöd, vilket kan ta olika lång tid.

De allra flesta föräldrar vill ha stöd, men en del föräldrar kan vara svåra att nå. [...]. Teamet samarbetar på ett bra sätt för att ge stöd till familjerna, om familjen känner behov av stödet, eller vill ta emot stöd. Eva

Det ser väldigt olika ut vilka kommuner som har en hörselpedagog eller kontaktperson inom hörsel, en del kommuner har inget sådant stöd inom hörselområdet alls. I de fall som det finns hörselpedagog eller kontaktpersoner inom hörsel menar samtliga specialpedagoger att de samverkar mycket med denna yrkesprofession. Specialpedagogerna samverkar också med aktuella CI-team. Anna beskriver att barn ofta skrivs in i deras team i samband med att hörselscreening visat att barnet har en hörselnedsättning. Samarbetet med CI-teamet börjar efter att CI-operation är genomförd.

Om barnet har en grav hörselnedsättning eller om det är ett dövt barn då kommer CI-teamet in i bilden. [...] Allt som har med barnets habilitering att göra ansvarar vi för. Anna

7.2 Beskrivning av specialpedagogiska insatser

Medverkande specialpedagoger beskriver att yrkesrollen innefattar ett brett utbud av specialpedagogiska insatser. De exempel på specialpedagogiska insatser som beskrivs är bland annat:

- Att erbjuda familjen pedagogiskt stöd i frågor som kan relatera till barnets hörselnedsättning.
- Ge familjen information om barnets hörselnedsättning och specifika behov.
- Erbjud utbildning i hörselkunskap.
- Kontinuerligt följa upp barnets hörsel- och kommunikationsutveckling.
- Arbeta med och ha specifika kunskaper kring talutveckling, hörsel, språk och kommunikation.
- Kartlägga hur barnets kommunikation fungerar.
- Ge rådgivning och handledning till vårdnadshavare kring språkutveckling, hörselstrategier och dylikt.
- Informera om alternativa förskole- och skolverksamheter till vårdnadshavare och kommun.
- Informera om barnets hörselnedsättning och förutsättningar till aktuell förskola eller skola.
- Genomföra föräldrautbildningar.
- Skapa möjligheter för samtal om hörsel och kommunikation, såväl enskilt som i grupp.
- Ge information om åtgärder som bidrar till bland annat god ljudmiljö.

Eva berättar att det inte enbart är barn och ungdomar med dubbelsidig hörselnedsättning som behöver specialpedagogens insatser. Även barn med ensidig hörselnedsättning behöver få stöd. Alla barn och ungdomar som tillhör hörselhabiliteringen ska ha en habiliteringsplan, berättar Lotta. En habiliteringsplan innebär att specialpedagogen sätter upp små eller stora mål. Uppsatta mål ska följas upp och utvärderas gemensamt. Ett brett och ospecifikt mål som ”god språkutveckling” blir svårt att utvärdera, menar Lotta. Specialpedagogen ansvarar för att dokumentera barnets habiliteringsplan, den skickas hem till vårdnadshavare och följs upp vid nästa besök. Uppföljningen kan ske från en gång per termin till en gång per år, utifrån behov.

[...] Exempel på uppsatta mål i en habiliteringsplan kan vara ”att hitta en bra skolform för barnet”, ”hörapparatsanvändande på heltid” eller ”god språkutveckling”. Lotta

Arja genomför hembesök, men betonar att de är helt frivilliga. Vid ett hembesök kan det bli naturligt för föräldrar att ställa frågor som rör vardagen hemma. En del föräldrar vill inte ha hembesök. Även Eva och Gun genomför hembesök. Lotta och Anna genomför inte hembesök. Fördelen med hembesök är, enligt Gun, att det underlättar för familjen och att föräldrarna i sin hemmiljö kan vara mer avslappnade och bekväma. Inför ett hem- eller skolbesök tar Gun del av övriga professioners rekommendationer och kunskaper samt läser i barnets journal för att se exempelvis vilka rekommendationer som getts av teamets logoped.

Jag gör främst hembesök när barnen är riktigt små. Då kan vi prata om framtiden och jag medverkar i en dialog om val av förskola och senare skola. Gun

Arja kan ge rådgivning utifrån att hon har specifika kunskaper om hörselnedsättning samt hörselnedsättning i kombination med andra funktionsnedsättningar, exempelvis utvecklingsstörning. Vid hörselnedsättning i kombination med annan funktionsnedsättning är kontakt med barn- och ungdomshabilitering också aktuellt för barnet och föräldrarna. Enligt Arja kan föräldrarna i sådana fall välja om de vill ha mest kontakt med hörselhabilitering eller barn- och ungdomshabilitering.

I samband med att barnet ska börja i skolan informerar Arja föräldrar om att det finns specialskolor för döva och hörselskadade barn. Arja menar att hon inte har någon åsikt kring föräldrarnas val av skola, utan anser endast att föräldrarna ska veta om vilka alternativ som finns.

Det ska fungera såväl emotionellt som språkligt som socialt för barnen med hörselnedsättning. Gun vill veta att det fungerar bra för barnen, att lek och samspel fungerar och att barnen utvecklingsmässigt går framåt.

Deras hjälpmedel ska fungera, tekniken ska fungera. [...] Mitt uppdrag är inte enbart att se över hörseln, utan helheten. Samtliga bitar ska fungera för dessa barn. [...] Naturligtvis handlar det mycket om språk också. Gun

Samtal om språk och kommunikation till vårdnadshavare löper som en röd tråd genom samtalen med medverkande specialpedagoger. Anna berättar att det specialpedagogiska samtalet börjar tidigt med barnets familj, varav samtalet utgår från barnets och familjens specifika behov och önskemål. Det är vanligt att barnet har en sådan grad av hörselnedsättning att det finns behov för barnet att använda hörapparat. Om behov finns av hörapparat är det viktigt för barnets fortsatta språkutveckling att hörapparatsanvändandet fungerar väl och att barnet får igång ett heltidsanvändande. Specialpedagogerna ger råd till föräldrarna kring hur de kan stötta sitt barn när det gäller heltidsanvändande.

Om det finns behov av använda hörapparater eller CI är målet att de ska användas så mycket som möjligt, för att öka barnets möjligheter till delaktighet. Anna

Lotta kan lyfta frågan gällande hur föräldrarna förhåller sig till sitt barns hörhjälpmedel. Syftet med att lyfta en sådan frågeställning är enligt Lotta att barnet ska ha en god relation till sina hörhjälpmedel, vilket försvåras om föräldrarna har en laddad relation eller negativ inställning till barnets hörapparater eller CI.

Vilka begrepp använder föräldrarna i relation till sitt barns hörhjälpmedel? Barnet har ju något som sticker ut när de har hörhjälpmedel. Det är viktigt att lyfta [med föräldrarna] hur de hanterar det [...]. Lotta

Eva berättar att specialpedagogen ofta möter familjen tidigt numera, eftersom barnen upptäcks tidigt. Det kan vara redan vid ca 3 månaders ålder, ibland ännu tidigare. Det kan då vara aktuellt med hörapparatuppstart. Eva berättar att hon redan i det tidiga mötet observerar hur kommunikationen fungerar i familjen. Hon säkerställer att det finns ögonkontakt mellan föräldrar och barn och att föräldrarna fortsätter att kommunicera med sitt barn på ett bra sätt. Arja berättar att alla föräldrar till barn som har en måttlig, till grav hörselnedsättning eller som är döva, erbjuds samtal med specialpedagog, som handlar om hur föräldrarna kan kommunicera på ett bra sätt med sitt barn. Arja kallar dessa föräldrasamtal för ”kommunikationsstöd”.

Det är viktigt för att föräldrarna inte ska tappa kommunikation, eller sluta att kommunicera med sitt barn, bara för att de fått beskedet om att barnet inte hör. [...] De allra flesta föräldrar är själva hörande, de kan inte teckenspråk och kan behöva stöd för att få redskap för att veta hur de ska hantera den fortsatta kommunikationen med sitt barn. Arja

Arja menar att ett sådant kommunikationsstöd kan handla om att visa föräldrarna hur de kan göra hemma, genom att leka tillsammans med barnet och fortsätta med sin kommunikation, med barnet, oavsett hörselstatus. I samband med en hörseldiagnos som innebär att barnet inte hör erbjuds föräldrarna teckenspråksundervisning av teamets teckenspråkslärare. Arja beskriver att hennes roll i denna process är att visa föräldrarna både hur de kan kommunicera med sitt barn innan föräldrarna har hunnit att lära sig teckenspråk och därefter hur de ska använda sig av sina nyvunna teckenspråkskunskaper. Målsättningen är att skapa förutsättningar för ett fungerande språk och kommunikation för barnet och dess familj. Det viktiga är att få kommunikationen att fungera och en stor del av de specialpedagogiska insatser som Arja genomför handlar om att utveckla barnets språk och kommunikation. Arja ger föräldrarna redskap, genom att vara en ”modell” för hur föräldrarna kan upprätthålla en god kommunikation med sina barn. Lotta beskriver vikten av att ha insikt och förmedla kunskap om vad som påverkar barn med hörselnedsättning och vad som krävs för barnets möjligheter till god delaktighet. Såväl Lotta som Arja benämner föräldrar som ”språkgivare” för sina barn.

[...] Vem är du som kommunikatör, kan jag fråga föräldrarna. [...] Föräldrar pratar olika mycket med sitt barn [...] Inte bara föräldrarna är viktiga språkgivare. Det finns ju många andra viktiga språkgivare också, som personalen på förskolan. Lotta

När Arja avser att uppmärksamma föräldrarna på att de är språkgivare för sina barn gör hon det inte i form av att säga till föräldrarna att ”gå hem och läs mycket böcker”. Istället försöker Arja visa föräldrarna hur de ska läsa böcker för sina barn, har ett samtal kring sagostunden, hur man praktiskt kan gå till väga vid sagostunden, hur en lästund kan inrymmas och passa

in i respektive familjs vardag. Även Lotta tar upp betydelsen av att uppmärksamma föräldrarna om det samt att informera om vad föräldrarna kan förvänta sig när det gäller barnets språkutveckling i barnets olika åldrar. På samma sätt följer specialpedagogen upp teckenspråkiga barn och deras språkutveckling, för att säkerställa att den är åldersadekvat. Barnets typ av hörselnedsättning påverkar vad specialpedagogen väljer att ta upp i samtalet kring språk och kommunikation, menar Lotta. Ensidig hörselnedsättning påverkar inte barnets språkutveckling, varav specialpedagogen anpassar information som ges utifrån barnets typ av hörselnedsättning. Lotta försöker förmedla vilket förhållningssätt som föräldrarna har behov av att inta och att ge den kompetens och kunskap till föräldrarna, som krävs för att bemöta deras barn med hörselnedsättning. Detsamma tas upp av Eva. Sådan kompetens och kunskap kan innebära bland annat att föräldrarna ska veta att de behöver vara tydliga, upprepa sig och att tänka på att gå nära barnet, för att minska deras talavstånd.

Om barnet är hörapparat eller CI-bärare behöver föräldrarna kunskap om att de ska hjälpa barnet att få in, sortera och lokalisera ljud och uppmärksamma barnet på vad det är som barnet hör. Lotta

Medverkande specialpedagoger i denna studie arbetar med AVT. Det är, vilket tidigare nämnts, ett arbetssätt i samband med CI-behandling som innebär handledning till föräldrar om hur de kan stötta sina barn att utveckla tal genom lyssnande. Lotta beskriver att denna insats erbjuds föräldrar, vars barn har CI-opererats. Eva menar att AVT handlar om att implementera ett förhållningssätt för föräldrarna, som de kan ha nytta av i sin vardag. Eva erbjuder AVT i hemmiljön och menar att hemmet är en naturlig plats, eftersom det är i hemmiljön som förhållningssättet ska praktiseras. Lotta berättar att hon kan ha "en form av AVT" med döva föräldrar. Då behöver en annan person också medverka i form av "talspråkgivare". I samtalet med döva föräldrar kan Lotta komma in på hur döva föräldrar kan stimulera sitt barns hörsel, hur de kan märka att batteriet i hörhjälpmidlet är slut och andra frågor som kan vara specifika och viktiga för döva föräldrar att ta upp. Precis som hörande föräldrar hela tiden måste benämna saker och ting i omgivningen på tal, måste döva föräldrar göra detsamma på teckenspråk. Lotta menar att hon ställer samma krav på föräldrarna, oavsett om de är hörande eller döva och har samma förväntningar på de teckenspråkiga barnens språkutveckling som på de talspråkliga. Lotta vill att barnets första tecken ska komma vid 8-10 månaders ålder.

Jag har samma typ av samtal med döva föräldrar som med hörande föräldrar, berättar om att föräldrarna är sina barns språkgivare, att de måste teckna mycket med sina barn. [...] Inget språk kommer per automatik. Oavsett om det är talat eller tecknat. Lotta.

Samtliga medverkande specialpedagoger erbjuder uppföljning och stöd i barnets aktuella förskola och skola. Att föräldrar har mycket funderingar när det närmar sig skolstart verkar vara vanligt förekommande. Gun är delaktig i processen inför skolstart, informerar om vilka skolalternativ som finns och kan vid behov medfölja på skolbesök. Specialpedagogen samarbetar och följer upp i förskola eller skola, för att ge bästa möjliga stöd till det enskilda barnet eller ungdomen. Alla medverkande specialpedagoger nämner att det är vanligast att val av skola faller på den som finns närmast hemmet. Vid skolstart erbjuder hörselhabiliteringens specialpedagoger ett informationstillfälle till förskole- eller skolpersonal. Gun berättar att hörselingenjören ofta följer med för att informera om hur hörseltekniken ska användas. Den information som ges vid ett sådant informationstillfälle är ofta anpassad utifrån den aktuella elevens typ av hörselnedsättning, men även allmän hörselinformation, vad som är störande miljöer och hur skolan ska tänka kring ljudmiljö. I samband med ett sådant tillfälle berättar ett flertal av specialpedagogerna att de även ser över lokalerna, ger råd kring förbättringar av ljudmiljön och vilken placering i klassrummet som är bäst för den aktuella eleven, utifrån

aktuell hörselkurva. Målsättningen är att den aktuella eleven ska ha en god lärandemiljö och kunna vara delaktig och höra vad som sägs under hela sin skoldag, oavsett om eleven befinner sig på en matematiklektion, i slöjdsal, matsal eller ute på rasten. Vid dessa tillfällen bjuds alltid barnets föräldrar in för att närvara. En stor del av det specialpedagogiska yrkesuppdraget innefattar hörselinformationstillfällen till skolpersonal.

[...] Det erbjuds inte för de barn och ungdomar som går i hörselklass eller specialskola. Anna

Ett sådant hörselinformationstillfälle erbjuds heller inte till de barn och ungdomar som har en ensidig hörselnedsättning och inte använder något hörhjälpmedel i Annas team. Om sådan information erbjuds vid ensidig hörselnedsättning ser olika ut i de medverkandes team, några erbjuder det och andra erbjuder inte. I Annas team erbjuds det inte, på grund av att de måste prioritera, menar Anna. En insats från hennes sida kan i dessa fall istället bli att ta kontakt med aktuell skolpersonal per telefon, lämna kontaktpuppgifter och skicka infobroschyrer.

Enligt Eva har många lärare aldrig tidigare undervisat elever med hörselnedsättning och behöver få grundläggande information och en första förförståelse av vad det kan innebära att ha en hörselnedsättning i en skol- och klassrumsmiljö. Eva berättar att en sådan hörselinformation ofta är aktuell i samband med att eleven ska börja i första klass samt vid stadiabyte. Arja informerar tidigt föräldrar om att hon kan bidra att besöka aktuell förskola, för att se över förskolemiljön med sina "hörselglasögon". Eva nämner att även hörselinformation till klasskamraterna är en viktig insats.

Jag brukar också se över vilka möjligheter som det finns till stöd i skolmiljön. Ibland kan det vara bra med en extra resurs. Gun

[...] Även klasskamraterna behöver få information om vad de ska tänka på. [...] Vid en sådan hörselinformation kan klasskamraterna få prova att lyssna på hörapparater. Det brukar ge en bra aha-upplevelse för hur mycket ljud som faktiskt går in och förstärks i hörapparaterna. Eva

Specialpedagogerna vittnar om varierande tillgång till kommunala hörselpedagoger eller kontaktpersoner inom hörsel. I de fåtal fall där kommunal hörselpedagog finns att tillgå kan Eva överlåta uppföljningen i skolmiljö och hörselinformationstillfällen till den aktuella hörselpedagogen. Det är kommunernas ansvar att se till att barnen och ungdomarnas behov tillgodoses, de är skyldiga att säkerställa det, säger Gun. Som specialpedagog kan Gun enbart informera om vilka åtgärder som behövs för att tillgodose aktuellt behov. De specialpedagogiska insatser som ges av hörselhabiliteringens specialpedagoger i samband med stöd till förskola och skola är att ge pedagogerna redskap att möta den enskilda eleven med hörselnedsättning, i form av kunskapsöverföring. Samtliga medverkande specialpedagoger erbjuder hörselinformation till pedagogisk personal i förskola och skola. I samband med att hörselinformation ges till skola har en sådan föregåtts av ett samtal med familjen om vad som behöver göras och om ett skolbesök är aktuellt, berättar Eva. Vid ett skolbesök observerar Gun särskilt hur barnet fungerar vid bland annat en samling. Gun observerar om barnet hänger med och huruvida barnet behöver tillämpa olika hörselstrategier för att kunna hänga med och samtalar med aktuell pedagog om att vara uppmärksam på hur barnet kan tillgodogöra sig information. Barnen blir ofta väldigt skickliga på att anpassa sig och följa efter sina kamrater i gruppen. Gun informerar pedagoger om att upprepa sin information, upprepa elevsvar och ha koll så att handhavandet av mikrofonerna fungerar och används rätt.

Dessa barn blir ju superduktiga och supervisuella. [...] De kompenserar hela tiden för sin hörselnedsättning. [...] Det är svårt [för pedagogerna] att märka om barnen inte hört och hängt med. Gun

En av medverkande specialpedagoger har genomfört en form av café-träff för pedagoger som undervisar elever med hörselnedsättning. Inbjudna pedagoger får träffas under lättsamma förhållanden och under 2-2,5 timma fika tillsammans och samtidigt prata hörselrelaterade skol- och undervisningsfrågor med varandra. Den aktuella specialpedagogen beskriver att det har varit mycket uppskattat bland pedagogerna, då de ofta endast har en elev med hörselnedsättning och inte på annat sätt kan ha erfarenhetsutbyte med andra pedagoger som också undervisar elever med hörselnedsättning. När det gäller handledning till skolpersonal berättar Arja att det inte ingår i vad som hon som specialpedagog inom hörselhabiliteringen är skyldig att erbjuda, enligt Hälso- och sjukvårdslagen, men hon erbjuder en form av handledning ändå. Att ge handledning till skolpersonal är ett statligt uppdrag som Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) ska tillgodose. Arja menar dock att Specialpedagogiska skolmyndigheten kan skicka specialpedagogiska rådgivare som kanske inte kan hörsel eller har möjlighet att informera specifikt utifrån det aktuella barnets hörselkurva.

Jag är flexibel [...]. För att det ska bli så bra som möjligt för barnet. Arja

7.3 Medverkande specialpedagoger beskriver utmaningar i yrkesuppdraget

Utmärkande för specialpedagogens arbetsuppdrag inom hörselverksamheten är att specialpedagogiska insatser sker på uppdrag och i samverkan med vårdnadshavare. Lotta nämner att en avgörande faktor är ett gott samspel och samarbete mellan specialpedagogen och hemmet. För att uppnå det tänker hon på att inte ha ett färdigt upplägg vid mötet med föräldrarna, utan hela tiden föra en dialog med föräldrarna. Som specialpedagog inom skolverksamhet är visserligen samarbete mellan hem och skola eftersträvarsvärt, men specialpedagogens arbetsuppdrag utgår från specialpedagogens yrkesprofessionella bedömning av elevens behov med utgångspunkt i skolans styrdokument. Det är en betydande skillnad mellan att vara yrkesverksam specialpedagog i skola och i hörselhabilitering. En av specialpedagogerna beskriver att en utmaning i hennes yrke kan vara mötet med föräldrarna. Denna specialpedagog upplever att vissa föräldrar får man med sig direkt, medan andra är mer ”svårflirtade”. Utöver gott samspel och samarbete mellan specialpedagogen och hemmet beskriver en specialpedagog att uppdraget ibland kan innebära att ”sälja in sig själv” hos föräldrarna, för att visa varför det aktuella barnet kan dra nytta av ett visst stöd. Lotta belyser att en utmaning i mötet med döva föräldrar kan vara dialogen kring huruvida barnet ska få CI eller inte. Hennes funktion i denna process kan vara att samtala med föräldrarna, vara ett bollplank och möta föräldrarna i deras resonemang. Lotta anser att hon inte vill sitta inne på ett ”rätt” svar, att ha en åsikt eller lägga värderingar i frågan. Lotta menar att för barnets del handlar det om att barnet ska ges rätt förutsättningar, oavsett om barnet ska höra med hjälp av CI, eller inte.

Det är olika upplevelser för döva föräldrar när det gäller beslut om CI till sitt barn. Jag möter olika sätt att resonera. Om CI innebär att välja till något... Eller att välja bort något. [...] För vems skull ska man välja CI? Eller för vems skull som man inte ska välja CI? Lotta

En utmaning Eva möter i sin yrkesroll är att det ofta kan vara enkelt att ”skylla” på hörselnedsättningen, även när det handlar om andra svårigheter eller funktionsnedsättningar.

Eva berättar att det tidigare låg alltför mycket fokus framförallt på barnets hörselnedsättning, istället för att se den enskilda individen/barnet. Nu upplever Eva att synsättet har skiftat och att teamet försöker att se till den helhetsbild som finns kring barnet, varav hörselnedsättningen är en del. Gun berättar att det lätt kan bli fokus på medicin och teknik inom hörselteamet, varav hon anser att pedagogen har en viktig roll när det gäller att lyfta helhetssynen på barnet och att inte bara se barnets hörsel. Gun beskriver att specialpedagogen inom hörselhabiliteringen arbetar efter målsättningen att barnet ska få det bra i sitt kommande liv och fungera i samhället, oavsett val av språk, skolform och dylikt.

[...]. man såg bara två stora öron på barnen [...] Eva

En utmaning som nämns av Anna är att arbetsuppdraget inom hörselhabiliteringen stundtals kan bli väldigt stressigt. Det beror på att hörselinformationstillfällen då behöver genomföras till aktuell skolpersonal i samband med skolstart och klassbyten. Barnens nya skolpersonal ska vara uppdaterade och skolmiljön anpassad på bästa sätt efter barnens behov.

Ett minus som riskerar att tillkomma när man arbetar med barn som har ett funktionshinder, är enligt Arja att det är lätt att lägga ribban och förväntningarna för lågt. Det är vanligt förekommande att yrkesprofessionella kan kommentera att något som ett barn eller ungdom med hörselnedsättning och normal begåvning har gjort är ”fantastiskt bra”, berättar Arja. Hon brukar då ställa sig frågan om det hade ansetts vara så fantastiskt bra gjort av ett normalhörande barn eller ungdom med normal begåvning och kommer ofta fram till att svaret är nej. En risk är att barnet inte når sin fulla potential, om förväntningarna ständigt är för lågt ställda, menar Arja.

Varje dag får jag lyfta mig själv i håret för att inte lägga ribban för lågt. Arja

Gun menar att hon i sin yrkesroll behöver avgöra vilket stöd som är aktuellt att ge till barnet och familjen. När det fungerar väl för barnet menar Gun att hon kan dra sig undan, för att prioritera de barn och ungdomar inom teamet som för tillfället har störst behov. Hon kan uppmuntra föräldrar att ta olika kontakter eller hänvisa föräldrarna till vem de kan ta kontakt med. Gun anser att det är viktigt att uppmuntra föräldrarna att ”göra själva”. Hon ska inte ta över deras föräldraroll.

En stor del av specialpedagogernas uppdrag innefattar stöd i olika former till förskola och skola. Specialpedagogerna beskriver sina insatser i form av såväl uppföljningar, medverkan vid skolmöten, översyn av insatt stöd samt information och rådgivning till aktuell personal. Samtliga specialpedagoger menar att majoriteten av teamets barn och ungdomar går i den förskola eller skola som ligger närmast hemmet. Samtliga specialpedagoger har märkt att allt färre barn och ungdomar med hörselnedsättning väljer att gå i så kallad hörselklass eller statlig specialskola för döva och hörselskadade elever. Både Lotta och Eva betonar vikten av att tidigt starta ett samarbete mellan föräldrar och hemkommun. De anser att samtliga parter behöver involveras tidigt och särskilt om det rör sig om barn med CI. Enligt Lotta behöver förskolepersonalen ha tydlig struktur och gärna möjlighet att gå ifrån och arbeta enskilt med barnet utifrån hörsel och språk. Om Lotta haft AVT med barnet i fråga ser hon gärna att förskolans pedagoger får delta på ett AVT-besök hos henne, för att få förståelse för tankesättet. För att förskole- och skolmiljön ska fungera beskriver Lotta vikten av att verksamheten vilar på tre ben: pedagogik, teknik och akustik. Det måste finnas ett inkluderande förhållningssätt, kunskap om behov av förförståelse, visuellt stöd, mindre grupper och eventuellt behov av en extra resurs. Hörseltekniska hjälpmedel ska finnas tillgängligt och välfungerande handhavande krävs. De akustiska förutsättningarna ska vara

goda, med bra ljudmiljö. Barn- eller elevgruppen kan inte vara för stor. Lotta anser att det finns goda möjligheter för en inkluderande skolmiljö om samtliga tre ben fungerar.

Det är viktigt att tidigt involvera elevhälsan när ett barn med hörselnedsättning ska börja i förskola eller skola. [...] De behöver tidigt veta att ett barn som befinner sig i behov av särskilt stöd ska börja. Lotta

Jag kan ge allmän information till förskolan, därefter får förskolans egna specialpedagog och pedagoger diskutera mer på detaljnivå. Lotta

Utöver ljudmiljöanpassningar och mindre grupper behöver läraren tänka på att vara tydlig, ha god turtagning samt upprepa vad som sägs. Eva berättar att det tidigare var vanligt att integrerade barn med CI hade en egen assistent i skolmiljön, vilket numera oftare är ersatt av en resurs till hela klassen. Eva tycker att ett bättre begrepp är ”kommunikatör”.

Kommunikatören behöver hela tiden ligga steget före i klassrumsmiljön, veta vad lektionen ska handla om och vad läraren ska prata om. Eva

Genom en sådan roll i klassrummet kan denna person vara ett stöd för eleven med CI i form av att i förväg informera om vad lektionen ska handla om och förbereda eleven. En ”kommunikatör” kan vara bra, oavsett om det rör sig om en elev med CI eller hörapparater, säger Eva. Hennes erfarenhet är att om eleven har förhandsinformation och ett ”hum” om vad det kommer att handla om, då blir det lättare att höra vad som sägs. Kommunikatören ska även kunna möjliggöra att eleven ska kunna gå ifrån till en lugnare arbetsmiljö, vid behov. Att vara kommunikator är en utmanande arbetsroll, menar Eva, eftersom personen ska ”hjälpa och inte stjälpa”. Det krävs god kompetens för att inte överhjälpa, anser Eva och menar att kommunerna måste bli bättre på att inte välja ut vem som helst till dessa tjänster, eftersom rätt kompetens krävs. Det kan även hända att en kommunikator inte anställs, trots att det föreligger ett behov, på grund av att skolorna själva måste betala för tjänsten.

Evas mål är att elever med hörselnedsättning ska få rätt stöd i sin skolmiljö, oavsett vilken skolform eller kommunikationssätt familjen väljer. En återkommande utmaning enligt Eva är att klasserna ofta är för stora, varav Eva i kontakt med förskola och skola informerar om vikten av att få ned antalet barn i gruppen och antalet elever i varje klass. I hörselklass och i specialskolan är elevantalet per klass mindre. Eva menar dock att majoriteten av de som väljer dessa skolalternativ är döva barn utan hörhjälpmedel, eller med hörhjälpmedel som inte hjälper tillräckligt. Eva ser en trend i att allt färre elever väljer specialskolan som skolform. Det knappa antalet elever inom specialskolan leder till svårigheter att säkerställa den teckenspråkiga miljön, enligt Eva, vilket de barn som inte tillägnar sig hörsel eller hörhjälpmedel måste få god tillgång till. Samtidigt ökar andelen barn som har hörselnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättningar inom specialskolan och som nödvändigtvis inte primärt har behov av den teckenspråkiga undervisningsmiljön.

[...] På gott och ont har elevantalet på specialskolorna minskat. Nästan alla familjer väljer en skola närmast sitt hem för sitt barn. Det drabbar de elever som behöver en fullgod teckenspråksmiljö. [...] Det är de eleverna som hamnar i kläm. [...] Eva

I nuläget beskriver Eva att det är för få barn, med väldigt skiftande behov inom specialskolan. På så vis var det enklare för dessa elever förr, då innebar det per automatik att barn med grava hörselnedsättningar och döva barn blev placerade i specialskolan. Eva anser att teckenspråksmiljön måste säkerställas i specialskolan för de elever som inte har andra alternativ. Utöver det anser Eva att ett statligt och ekonomiskt stöd behövs för majoriteten av

alla de elever som väljer att gå integrerat, för att säkerställa att de får en så god lärandemiljö som möjligt. Flera av medverkande specialpedagoger lyfter frågan om att likvärdighet och möjligheter till god inkludering skiljer sig åt mellan skolor och över landet. Barn får olika mycket stöd i sin skolmiljö berättar en specialpedagog. Bland annat ser tillgången till hörseltekniska hjälpmedel olika ut. Olika landsting har olika regler för hur många elevmikrofoner som förskrivs. I flertalet landsting får barnet ett begränsat antal. De elevmikrofoner som behövs utöver de förskrivna måste respektive skola eller kommun bekosta på egen hand. Barnens möjligheter till en god lärandemiljö kan påverkas av en enskild skola eller kommuns budget.

En av specialpedagogerna berättar att i hennes team får alla barn och ungdomar så pass många elevmikrofoner utskrivna som de behöver, för att inte något barn ska bli lidande av att skolan inte vill bekosta elevmikrofonerna. Denna specialpedagog är medveten om att det inte är så i andra delar av landet, utan där måste skolan själva bekosta fler elevmikrofoner. Även ljudutjämningsystem och andra pedagogiska hjälpmedel bekostas av aktuell skola. För att skolledare inte ska välja bort hjälpmedel, av ekonomiska skäl, efterfrågar ytterligare en av medverkande specialpedagoger ett statligt bidrag eller någon form av fond för skolan att söka pengar ur. Det är även ojämlikt vad gäller tillgången på kommunala hörselpedagoger. I ett flertal kommuner är det en stor brist. I de fall då kommunal hörselpedagog finns, har barnet bättre möjligheter att få en god lärandemiljö och skolsituation, utifrån att hörselperspektivet ständigt följs upp. Hörselpedagoger kan dessutom ha olika tjänstgöringsgrader och arbetar inte alltid med alla åldrar.

Anna upplever att det kan vara en utmaning att nå aktuell skolpersonal runt om på olika skolor och att hon i mötet med skolpersonal kan mötas av motstånd. Det finns rektorer som inte vill lyssna på den kunskap och erfarenhet som vi har inom hörsel, berättar Arja. Att möta ett sådant motstånd upplever Arja tar mycket kraft från henne i hennes yrkesroll.

Nej, stopp, ni får inte komma här och tala om för oss hur vi ska göra, detta sköter vi på egen hand. Arja

Arja vill dock även lyfta fram att hon möter många lärare och rektorer som försöker göra allt de kan för att det ska fungera för aktuell elev. I stort menar Arja att det finns ett gemensamt mål om att göra det bästa för barnen och ungdomarna i deras skolsituation. Även Eva och Anna upplever att det kan uppstå hinder i kontakt med skolpersonal. Anna berättar att det kan vara mycket tidsödande och i vissa fall krävs flera försök att få kontakt med skolpersonal i syfte att boka in tider för information eller besök. Eva tror att utmaningen i att nå skolpersonal beror på att personal i skolan har mycket annat att tänka på. Stressad personal har svårt att ta till sig hennes hörselinformation. Eva har förståelse för att personal känner att de inte orkar, men betonar också att det som hjälper barnen med hörselnedsättning hjälper alla elever i klassen. Det kan finnas klasskamrater med andra svårigheter, som har lika stor nytta av anpassningarna som görs för eleven med hörselnedsättning. Alla elever mår bra av förhandsinformation, arbetsro och mindre elevgrupper, säger Eva. En annan utmaning som medverkande specialpedagoger möter är när skolor ser deras råd och rekommendationer om hur ljudmiljön ska förbättras som ett hinder. Viljan kan finnas, men pengar saknas. Anna beskriver att det är något som hon får kämpa med i mötet med bland annat rektorer.

Arja beskriver att okunskap om hörselnedsättningens följder kan leda till felaktiga bedömningar av barnens förmågor. Skolpersonal kan anse att ”det måste vara något annat än hörseln”, när barnet i fråga inte når kunskapskraven i sina skolämnen. Arja ger ett exempel på ett fall då det krävdes en psykologutredning innan skolan förstod att det inte handlade om

begåvningen hos eleven i fråga, utan om att skolan inte klarat av att göra sin undervisning tillgänglig för eleven med hörselnedsättning. Även Gun har liknande erfarenheter som Arja. Gun har vid ett flertal tillfällen mött pedagoger som är säkra på att ”det måste vara något mer än bara hörsel”. Det kan grunda sig i att barnet är oroligt, pillar på sina klasskamrater, eller på annat sätt avviker från förväntat beteende i skolmiljön. Enligt Gun händer det att pedagoger kan tro att ett barn med hörselnedsättning har ADHD, autism eller annan funktionsnedsättning, vilket enligt Gun kan vara en konsekvens av att lärmiljön inte är hörselmässigt anpassad. Därför är det avgörande att anpassa omgivningen och den omgivande miljön, så att barn med hörselnedsättning får en fungerande kommunikation, säger Gun. I sin roll kan Gun vara ett stöd för att se till att omgivningen anpassar sig och bemöter barnet utifrån barnets behov.

[...] Jag har bråkat mig blodig med skolor [...]. Arja

[...] Det är vad som händer när ett barn inte har en fungerande kommunikation. [...] Barn är oerhört snabba på att skaffa sig strategier för sin vardag [...]. Gun

7.4 Beprövad erfarenhet hos medverkande specialpedagoger

Med beprövad erfarenhet avses de lärdomar, erfarenheter och kunskaper som medverkande specialpedagoger berättar om, utifrån deras yrkeslivserfarenhet. Begreppet innefattar erfarenheter som specialpedagogerna erfarit eller använt under lång tid, varav de blivit prövade. Medverkande specialpedagoger har yrkeslivserfarenhet inom hörselhabiliteringen från fyra år och uppåt.

Gun menar att det framförallt är förskole- och skolpersonalen som ser barnen i deras vardag och har kunskap om hur det fungerar för barnet. Jag har inte svar på allt, säger hon. Som specialpedagog kan hon be personalen att observera hur det fungerar för barnen i leken och i övriga sammanhang. En hörselnedsättning kan riskera att begränsa en persons tillgång till språk. En konsekvens av att få tillgång till mindre språk, är mindre tillgång till kommunikation överlag. En erfarenhet som såväl Anna som Arja belyser är att en vanlig följd av att vuxna inte får svar från barnet, eller inte får de svar som förväntat, är att den vuxna pratar mindre till det aktuella barnet och ställer färre frågor. Arja anser att hennes uppgift är att ge information och strategier till föräldrar för att undvika att barn får minskad tillgång till språkstimulans och kommunikation i sin vardag, som en följd av hörselnedsättningen.

[...]Att inte höra bra innebär ett kommunikationshandikapp [...]. Arja

Gun betonar vikten av att tillsammans med aktuell pedagog samtala kring barnets nuvarande skol- och hörselsituation, utröna vad som fungerar väl och vad som behöver förbättras. Ett exempel som Gun nämner är att en pedagog berättar att barnet med hörselnedsättning plötsligt går ifrån när de läser saga tillsammans. Då har Gun en dialog med pedagogen om det, i syfte att utröna vad det kan bero på. Enligt Gun är viktiga frågor att besvara huruvida barnet är delaktigt i sagostunden och om barnet har möjlighet att höra och uppfatta vad som sägs. I dialog med aktuell pedagog kan de tillsammans finna möjliga lösningar.

[...] En viktig del av skolbesöket tycker jag är att få tid med pedagogen ... för en pratstund och gemensam reflektion. Gun

Lotta berättar om en metafor för föräldrarnas förhållningssätt gentemot sitt barn som hon använder i mötet med föräldrarna. Metaforen handlar om en kappsäck. Lotta beskriver att kappsäcken ska fyllas på med kunskaper och erfarenheter. Som specialpedagog har hon en

funktion i påfyllnaden av deras kappsäck, genom tankar och kunskaper om förhållningssätt, hörselstrategier och dylikt. Lotta berättar vidare att hennes önskan är att föräldrarna under sin resa ska fylla på sin kappsäck själva med kunskaper. Så småningom ska de dela med sig av kappsäcken till sitt barn, för att barnet själv ska kunna hantera sin hörselnedsättning på bästa sätt och vara medveten om sina behov och rättigheter.

Kappsäcken kan fungera som ett "strävansmål" för föräldrarna. Lotta

Arja beskriver att en framgångsfaktor i mötet med skolpersonal är att vara väldigt specifik i den information som hon ger. Det når inte fram lika bra om hon talar generellt om elever med hörselnedsättning, vad som fungerar och inte fungerar i allmänhet.

Jag måste specifikt prata utifrån Pia. [...] Pia tappar tråden när du vänder dig om när du pratar, Pia kan inte hänga med om du pratar och samtidigt skriver på tavlan. [...] Arja

Anna berättar att hennes team satsar mycket på barnen i förskoleåldern. En vinst som Anna ser i att prioritera förskoleåldern är att föräldrarna då själva blir mycket kunniga inom området och kan bära med sig den kunskapen framöver och vara ett stöd i sitt barns fortsatta skolgång. Genom omfattande insatser i början menar Anna att det kan öka förutsättningarna för att barnet får en bra start. Om specialpedagogen har lyckats rusta föräldrarna väl, menar Anna att behovet av specialpedagogens insatser kan minska framöver under barnets skoltid, eftersom föräldrarna själva kan informera och har kunskap kring vilka behov och anpassningar som behövs för en fungerande skolsituation. Lotta beskriver, tvärtom, att hon tidigare arbetat framförallt med förskoleålder, men att hon alltmer upptäckt vikten och behovet av att arbeta mer mot skolåldern.

När CI-behandling aktualiseras för ett barn menar Arja att hon som specialpedagog ofta inte får vara så involverad i processen eller beslutet inför en CI-operation. Arja tror att en framgångsfaktor varit om hon som specialpedagog kunde vara mer involverad även i processen inför en CI-operation, då hon ofta redan känner barnet och dess föräldrar samt har specifika kunskaper om barnets förutsättningar till den hörselhabilitering som kommer att krävas.

[...] Jag blir mer involverad i processen efter operationen [...] det är ett stort arbete kvar för barnet efter operationen. Operation innebär lång rehabilitering efteråt. [...] Barnet ska lära sig att höra. Arja

Evas erfarenhet är att som specialpedagog behöver man vara väldigt uppdaterad och följa med i den utveckling som sker. Eva poängterar att alla barn och ungdomar måste få möjlighet att höra bra, varav ett led är fungerande hörseltekniska hjälpmedel. Det händer att ungdomar som börjar bli tonåringar vill vara som alla andra och inte längre vill använda exempelvis sitt mikrofonsystem. Då bjuder Eva in ungdomen till ett samtal, för att ungdomen ska få säga sin mening, innan något bestäms med skolan. Eva beskriver att hon inte kan tvinga någon att använda hörselteknik, men ser tydliga vinster med att det används. Evas åsikt är att ett mikrofonsystem är effektivt även ur synpunkten att det kan få ned ljudmiljön i klassrummet samt skapar bättre struktur och turtagning mellan klasskamraterna. Enligt Eva behöver även barn som har CI-opererats tidigt hörseltekniska hjälpmedel i klassrummet och menar att det annars finns risk att dessa barn missar vissa delar i sin undervisning.

[...] Det kan också minimera elevens ansträngningsnivå [...] Eva

I mötet med skolor berättar Arja att i hennes specialpedagogiska uppdrag blir det viktigt att ha "hörselglasögonen" på. Arja upplever att skolpersonal kan ha väldigt svårt för att inse och förstå vilka konsekvenser en hörselnedsättning medför. En vanlig följd av en hörselnedsättning är att det finns stora luckor i språket. Det kan vara väldigt svårt att få fram kunskap till skolpersonal om att en hörselnedsättning är ett dolt funktionshinder, tycker Arja. Arja menar att eleven i fråga får betala priset för det, i form av dubbla arbetsdagar eller att eleven, genom bättre stöd och tillgänglighet, skulle kunna nå ännu längre kunskapsmässigt.

[...] Själva undervisningen ska jag inte ha synpunkter på [...] Många skolor kan rycka lite på axlarna och vara nöjda så länge som eleverna når kunskapskraven [...] Det drabbar ofta duktiga flickor som får jobba häcken av sig [...] Arja

Det är viktigt att inte "trycka i" föräldrarna information, utan att ge lagom med information så att det är möjligt för föräldrarna att ta emot den, anser Arja. Arja möter olika föräldrar, allt från föräldrar som redan har "googlat på allt" till föräldrar som rycker på axlarna och tänker "det är inte så farligt, det kanske växer bort". Arja anser att den viktiga delen som hon kan bidra med handlar om bemötande och hur föräldern praktiskt ska bemöta och kommunicera med sitt barn med hörselnedsättning samt att ge stöd till föräldrarna efter beskedet om att deras barn har en hörselnedsättning eller är dövt. Beskedet kan leda till en krisprocess, berättar Arja, varav hon kan ge stöd genom att besvara föräldrarnas frågor och eventuell oro.

Föräldrar som har nyligen fått ett barn med hörselnedsättning eller dövt barn befinner sig ofta i kris. Arja

När det gäller barnens behov av teckenspråk eller tecken som stöd till talet har attityderna pendlat, berättar Anna. Anna upplever att det skett en attitydförändring kring denna fråga och en större acceptans och förståelse för att tecken som stöd eller teckenspråk inte behöver utesluta en god talspråklig utveckling. Tidigare menade Anna att man ville undvika teckenspråk eller tecken som stöd, för att det fanns en rädsla för att det skulle störa i den talspråkliga utvecklingen. Nu anser Anna att fler har upptäckt dess vinster för barn med hörselnedsättning.

[...] Jag tror att teckenspråk, eller tecken som stöd, är positivt för barn med hörselskada. [...] Det innebär ju fler kanaler för barnet, ger ett tankestöd för ord så att de fastnar i minnet, kan underlätta för barnet i barnets kommunikation. Det blir ett extra stöd för barnet i sin kommunikation. Anna

Alla barn har olika behov och olika behov av kommunikation, är Annas erfarenhet. Anna arbetar med AVT och berättar att barn med CI och deras föräldrar kan delta i såväl AVT med henne, som i teckenspråksutbildning för föräldrar. Anna menar att föräldrar i vissa situationer aktivt behöver träna barnets hörsel och lyssnande. I andra situationer, i såväl nutid som framtid, är en fungerande totalkommunikation med barnet det viktiga. Utgångspunkten ska vara barnets behov, anser Anna och menar vidare att hon inte anser att föräldrar ska välja antingen AVT eller teckenspråk, utan att de med fördel kan ta del av bägge delarna. Även Gun poängterar att hon tycker att teckenspråk är viktigt, oavsett vilket hörhjälpmedel som barnet har. Guns erfarenhet är att språk- och kommunikation kan bli oerhört påverkat hos barn med CI och hörapparater. Gun menar att teckenspråk är ett viktigt kommunikationsredskap för den aktuella målgruppen. Det viktigaste är att barnen har en fungerande kommunikation, som ska fungera i hela livet, såväl i hemmet, som i skolan och i sociala sammanhang, säger Gun.

Jag lägger inte någon värdering i om barnens kommunikation sker via tal eller via teckenspråk. Gun

Gun menar att det kan röra sig om enbart tal, om enbart teckenspråk eller både och, för aktuella barn. Om föräldrarna till ett barn med hörselnedsättning har börjat med teckenspråk då uppmuntrar hon det, om föräldrarna inte verkar intresserade avvaktar hon. Gun säger sig ha en viktig roll genom att informera föräldrar. Gun beskriver att hon känner sig bekväm med att informera föräldrar om att teckenspråk är ett bra stöd för deras barn, om barnets aktuella grad av hörselnedsättning tyder på att barnet har ett sådant behov. Enligt Gun finns det mer forskning nu, än tidigare, som visar att båda språken (talad svenska och teckenspråk) hjälper varandra framåt.

Det är bra om föräldrarna kan några tecken, för att kunna kommunicera på ett bra sätt med sitt barn vid avstånd och i ljudrika miljöer. Gun

Gun anser, liksom Anna, att det är viktigt att i vissa situationer aktivt träna barnets hörsel och lyssnande när det gäller barn med CI, men att det kan fungera väl att använda teckenspråk eller tecken som stöd i andra situationer. När Gun träffar förskolepersonal beskriver hon att förskolans pedagoger ofta inte har erfarenhet av det sedan tidigare och inte vet hur de kan kombinera språken parallellt. Gun beskriver att hon kan visa personal hur de i vissa situationer kan arbeta för att utveckla talet och i andra situationer kan fokusera enbart på teckenspråk. Det gör Gun genom att ta med sig ett spel, en bok eller annat redskap, för att vara en modell för pedagogerna och visa hur de kan göra både vad gäller att hjälpa barnet att utveckla ett talat språk, hur de kan tänka och förhålla sig ur ett hörselperspektiv, men också hur de kan använda tecken som stöd eller teckenspråk.

7.5 Sammanfattning av resultat

Den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabilitering för barn och ungdom innefattar ett brett och varierande uppdrag. Medverkande specialpedagoger samverkar inom sitt hörselteam, med barn och ungdomar som tillhör teamet samt deras vårdnadshavare, lärare och övrig förskole- och skolpersonal, kommunala hörselpedagoger med flera. Yrkesrollen innefattar kunskaper inom området hörsel, kombinerat med yrkesspecifika specialpedagogiska kunskaper. Yrkesrollen förutsätter egenskaper som att vara en god samtalspartner, att kunna ge förståelse och insikt kring hörselnedsättningens följer till berörda samt att motverka hindrande faktorer för teamets barn och ungdomar.

De specialpedagogiska insatser som beskrivs av medverkande specialpedagoger är utformade på olika sätt, beroende på barnets aktuella hörselnedsättning, ålder, önskemål om stöd samt aktuellt behov. Den specialpedagogiska kompetensen används vid upprättandet av barnets habiliteringsplan, i mötet med barnet och aktörer omkring barnet, vid hörselinformation, observation och kartläggning av barnets språk, kommunikation och totala utveckling. Insatser och kunskap som rör språk och kommunikation är centralt, både vid rådgivning till aktuella vårdnadshavare och för att bedöma barnets aktuella utveckling. Specialpedagogen ger kunskap om hur barnets språkutveckling kan stöttas, vilket bemötande som krävs och behov av anpassningar i miljön för att främja barnets hörselsituation och därmed öka barnets delaktighet. Insatser och stöd till förskola och skola innebär bland annat rådgivning och information till aktuell personal samt observation av lärandemiljön, aktuella lokaler och barnets sociala situation.

Några utmaningar som beskrivs i yrkesrollen är bland annat att arbeta utifrån behovet av specialpedagogiskt stöd, samtidigt som stödet ges på uppdrag av vårdnadshavare. Andra utmaningar är tidspressen, uppdragets bredd och att inte ha för låga förväntningar på barn och

ungdomar utifrån funktionsnedsättningen. Den största utmaning som skildras är skolsituationen för aktuella barn och ungdomar. Att ge rätt stöd och insatser, möjliggöra en inkluderande skolsituation och att handskas med hindrande faktorer som ojämlika villkor, bristande resurser, stressad skolpersonal, nå ut med information om hörselnedsättningens följder samt att aktuella skolor faktiskt tar till sig informationen och genomför nödvändiga åtgärder.

Den samlade beprövade erfarenheten som medverkande specialpedagoger besitter visar vikten av att specialpedagogen har förmåga att möta skolpersonal och att finna lösningar tillsammans, genom dialog. Att information når fram är av oerhörd vikt, för att inte barnets språkutveckling ska påverkas negativt. Förhållningssätt är ett nyckelord i specialpedagogernas berättelser, för att nå framgång i mötet med barn, ungdomar, föräldrar och skolpersonal. Det är ofta en balansgång, mellan att inte ge för mycket, eller för lite, information. Framförallt erfarenheter som rör barn med CI lyfts fram. Att träna barnets nya hörsel och lyssnande lyfts fram som viktigt, likväl som att barnet har en fungerande totalkommunikation. Specialpedagogerna har erfarit olika inställningar, negativa och positiva, till barnens eventuella behov av tecken som stöd eller teckenspråk. Utgångspunkten i specialpedagogernas resonemang är främst det aktuella barnets behov, i ett kort- och långsiktigt perspektiv.

8. Diskussion

Nedan följer en metoddiskussion och därefter resultatdiskussion, som avser att väva samman studiens resultat med vald teori och tidigare forskning.

8.1 Metoddiskussion

Studiens syfte och frågeställningar avsågs att besvaras genom en kvalitativ metod, i form av semistrukturerade intervjuer. Den kvalitativa metoden fokuserar på innehåll och vad intervjupersonen berättar. Valet av kvalitativa intervjuer föll väl ut, eftersom det ledde till ett gediget underlag av medverkande specialpedagogers erfarenheter och upplevelser. Transkribering av intervjuerna ledde till ett omfattande underlag av medverkande specialpedagogers erfarenheter. En metod i form av exempelvis kvalitativa eller kvantitativa enkäter hade troligtvis inte kunnat ge ett lika omfattande och fördjupat underlag såsom de fysiska intervjuerna gav. En nackdel med kvalitativ metod är svårigheten att vara helt objektiv samt att intervjuaren präglas av egen förförståelse. Liksom tidigare nämnts i uppsatsens metodavsnitt beskriver Bergström och Boréus (2012) att vi påverkas av individuella upplevelser, vår uppfattning om världen, människorna och samhället, sociala sammanhang, utbildning, förkunskaper, vårt språk och så vidare.

Kvale och Brinkmanns (2009) rekommendationer om att genomföra en pilotintervju innan genomförandet av intervjuerna tillvaratogs, vilket var en framgångsfaktor. Genomförd pilotintervjun visade ett behov av att förtydliga frågeguiden med hjälp av att dela in aktuella frågor i fyra centrala teman. Pilotintervjun ledde även till att ett antal frågor togs bort och några nya frågor lades till.

Förfrågan om att delta i studien skickades ut till tolv personer, varav fem av dessa valde att medverka. Studiens bortfall är något högt, då tre personer inte hörde till aktuell urvalsram och fyra personer inte besvarade förfrågan. En lärdom av det är att urvalet kunde ha begränsats ytterligare. Redan efter tre genomförda intervjuer var underlaget fullt tillräckligt, men de sista två intervjuerna gav ytterligare kunskap och helhetsförståelse. Det breddade dessutom underlaget i form av en bred geografisk spridning mellan medverkande specialpedagoger. Jag känner mig väldigt tacksam över de samtal som genomförts med samtliga medverkande specialpedagoger. De var lärorika på många sätt och startade igång reflektioner kring yrkesrollen som specialpedagog inom hörselhabilitering för barn och ungdom. Det kändes som den hermeneutiska spiralen snabbt rörde sig framåt hos mig i samband med genomförandet av intervjuerna, i form av att min egen förståelsehorisont vidgades. Allteftersom skapades en bättre helhetsbild av vad yrkesuppdraget kan innebära, vilket hjälpte mig att besvara uppsatsens frågeställningar.

8.2 Resultatdiskussion

Nedan följer en resultatdiskussion som utgår från uppsatsens genomgång av tidigare forskning, vald teori samt redovisat resultat.

8.2.1 Den specialpedagogiska yrkesrollen

Det framgår att den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom innebär ett mycket varierande arbetsuppdrag. Enligt hälso- och sjukvårdslagen §3b ska hörselhabiliteringen erbjuda stöd och insatser som handlar om att förebygga och minska de svårigheter som en hörselnedsättning, eller att vara döv, kan medföra i det dagliga livet (HSL 1982:763). Specialpedagogen har en ”spindeln i nätet”-funktion och arbetar för att det ska fungera så bra som möjligt för såväl barn som ungdom, utifrån ett helhetsperspektiv som innefattar hem, skola och fritid. Det verkar skilja sig åt vad gäller omfång och kontinuitet av insatser som respektive specialpedagog erbjuder, likaså hur de ser på sitt uppdrag att ge handledning och ordna träffar för skolpersonal. När medverkande specialpedagoger beskriver sitt uppdrag och sin yrkesroll utgår de framförallt utifrån barn och ungdomar inom teamet som har dubbelsidiga och måttliga till grava hörselnedsättningar. Det föräldrastöd som ges verkar vara mer omfattande vid en gravare grad av hörselnedsättning, än vid en lättare hörselnedsättning, vilket indikerar en prioritering från specialpedagogernas sida.

Specialpedagogens uppdrag handlar om pedagogisk hörselhabilitering. Medverkande specialpedagoger beskriver att yrkesrollen innebär att stötta teamets barn och föräldrar utifrån ett hörselperspektiv, i vardag, förskola och skola. Utifrån de beskrivningar som ges av yrkesrollen framgår vikten av att som specialpedagog anta ett helhetsperspektiv. I beskrivningen av yrkesrollen menar samtliga specialpedagoger att de ger stöd, information och rådgivning till ett flertal olika aktörer, både föräldrar, barnet och ungdomen själv samt andra yrkesverksamma samt personal i förskola och skola. Vad respektive specialpedagog lägger sitt fokus på och anser är av extra stor vikt att informera om, skiftar med största sannolikhet, utifrån att de är individer och personligheter, med olika bakgrund och erfarenheter. Genomförda intervjuer visade att specialpedagogens uppdrag inom hörselhabilitering till stora delar påminner om specialpedagogernas uppdrag inom övrig rehabilitering, även om målgrupperna skiljer sig åt väsentligt. Arbetsuppgifterna är likvärdiga vad gäller handledning i förskola och skola, rådgivning och stöd till föräldrar, samverkan inom teamet, genomförande av pedagogiska kartläggningar och journalföring (Åman, 2004).

Medverkande specialpedagoger lyfter fram att yrkesrollen innefattar kunskap inom såväl psykosociala perspektiv som medicinska och kliniska perspektiv. Utifrån deras beskrivningar verkar det som att specialpedagogerna i sina respektive team framförallt bidrar med psykosociala angreppssätt, medan övriga yrkesprofessioner inom respektive team, exempelvis aktuell läkare, bidrar med medicinska perspektiv. Genomgången av studiens resultat kan förstås utifrån det sociokulturella perspektivet, som innebär ett intresse för samspelet mellan individ och kollektiv (Säljö, 2014). Medverkande specialpedagoger beskriver det individuella bland annat i mötet med det enskilda barnet eller ungdomen och samspelet med kollektivet i form av bland annat kommunikationen inom familjen och barnets möjligheter till inkludering i kollektivet, i form av familj, vänner, skola och skolkamrater. Därför är det sannolikt nödvändigt för specialpedagogens framgång att ha intresse och förmåga att se både individ och kollektiv samt hur de påverkar varandra. Specialpedagogen ska i sin yrkesroll ha förmåga att på ett bra sätt förmedla hur hörselnedsättningen påverkar samspelet mellan individ och kollektiv inom familjen, på fritiden och i förskole- och skolmiljön. Därtill ska denna information förmedlas till såväl individ som kollektiv. Medverkande specialpedagoger

fokuserar på vad som fungerar för barnen och samtalar kring möjligheter, framför hinder. Ett gemensamt och tvärprofessionella teamarbete lyfts fram som centralt. Ur ett helhetsperspektiv ska det fungera vad gäller såväl teknik, den psykosociala miljön, pedagogiska anpassningar som medicinskt. Ett redskap för helhetssynen är habiliteringsplanen, där mål kan sättas upp, följas upp och utvärderas. Mycket är gemensamt för specialpedagogernas synsätt och arbetssätt, samtidigt som bemötande och förhållningssätt präglas av de erfarenheter och kunskaper som respektive specialpedagog bär med sig (Möller & Nyman, 2003).

Barn och ungdomar med hörselnedsättning har rätt att vara delaktiga på lika villkor och lära tillsammans med andra. Specialpedagogerna förefaller ha en betydelsefull roll när det gäller att säkerställa att barnets sociala interaktion och kommunikation i samtliga miljöer fungerar optimalt. Det sociokulturella perspektivet belyser vikten av att yrkesrollen som specialpedagog inom hörselhabiliteringen fokuserar på barnets samspel och kommunikation, utifrån att allt vi lär oss, lär vi oss tillsammans med andra i en social process, i ett sammanhang med andra. Individerna måste aktivt delta i lärandet, för att utveckling ska ske. Ny kunskap tillägnas genom social interaktion och gemensam kommunikation (Vygotskij, 1978). Flera av de medverkande specialpedagogerna observerar föräldrarnas kommunikation med sitt barn, vilket kan knytas an till att kommunikation är det avgörande redskapet för människan. Specialpedagogernas samtal med föräldrar kring barnets behov innebär ett arbete i strävan efter att förbättra individens möjligheter att ha en fungerande kommunikation och att få möjligheter att aktivt delta i lärandet, som startar redan från barnets födelse. Om miljön på förskolan eller skolan inte är anpassad utifrån barnets förutsättningar och hindrar barnets möjligheter till interaktion och samspel, kommer det att skapa konsekvenser för barnets vidare utveckling (Vygotskij, 1999). Alla barn har rätt att vistas i en gynnsam miljö för lärande och utveckling. Det kan vara ett skäl till att specialpedagogerna beskriver att kontakt med aktuella barn och ungdomars skolpersonal är en vanligt förekommande arbetsuppgift inom deras yrkesroll. Medverkande specialpedagoger betonar att samverkan med skolor är viktig men belyser samtidigt att skolbesök endast genomförs på uppdrag och efter överenskommelse med aktuell vårdnadshavare. Därav kan barn och ungdomar inom hörselhabiliteringen komma att gå miste om sådan samverkan, om förälder inte samtycker. En viss risk finns därmed att stödet från den specialpedagogiska yrkesrollen inom hörselhabiliteringen ges utifrån föräldrarnas önskan, snarare än utifrån barnets aktuella behov. De barn som har engagerade och viljestarka föräldrar, kan därmed få ett utökat stöd, medan de barn vars föräldrar inte önskar stöd, riskerar att få mindre stöd.

8.2.2 Specialpedagogiska insatser

Det erbjuds ett brett utbud av specialpedagogiska insatser från hörselhabiliteringen. Flera av de specialpedagogiska insatser som nämns visar att det krävs mer än enbart specialpedagogisk kompetens för att möta behoven. Utifrån de beskrivningar av yrkesrollen och specialpedagogiska insatser som getts, är en bedömning att yrkesprofessionen kräver fördjupade kunskaper om att vara en kvalificerad samtalspartner, förmåga att möta individuella behov och att ge rådgivning, mycket goda kunskaper inom språk- och kommunikation samt specifik kunskap inom hörselområdet utifrån såväl språkliga-, pedagogiska-, medicinska-, tekniska- och sociala perspektiv. Forskningsområdet kring barn med hörselnedsättning beskriver barnens sociala färdigheter som bristande, att det finns svårigheter med mentaliseringsförmåga och psykosocial utveckling (Lyxell, et al., 2011). Hörselhabiliteringens omfattande insatser är med stor sannolikhet ett led i att motverka sådan negativ utveckling för dessa barn. Antias studie (2011) är en av de första i sitt slag som ger en annan bild av barnens förmågor och visar att de sociala färdigheterna inte var annorlunda hos

medverkande elever med hörselnedsättning i jämförelse med deras normalhörande klasskamrater (Antia, et al., 2011).

I studiens resultat framgår att specialpedagogerna ser en trend i att elever med hörselnedsättning numera oftare väljer ett skolalternativ i nära anslutning till hemmet. Det är av oerhörd vikt att yrkesprofessionella och specialpedagogiska insatser säkerställer att dessa elever inte enbart blir integrerade i fråga om själva skolplaceringen, utan även upplever full delaktighet i sin aktuella skolsituation (Emanuelsson, 2004). Medverkande specialpedagoger arbetar för det genom att informera skolpersonal om vikten av en bra ljudmiljö, ger specifik rådgivning kring hur skolan ska tänka kring ljudmiljö utifrån elevens aktuella lokaler och även kring val av placering i klassrummet utifrån hur elevens hörselkurva ser ut. Att vistas i en miljö som präglas av fungerande relationer är avgörande för barnets såväl individuella som intellektuella utveckling. För att barnet ska förvärva sitt sociala redskap, språket, måste barnet kunna ha tillgång till det sociala redskapet som språket är (Säljö, 2014). Att ha tillgång till språket innebär naturligtvis att barnet ska höra allt som sägs i sin dagliga skolmiljö, oavsett lokal, innehåll och sammanhang. En elev med hörselnedsättning har rätt att vara delaktig under hela sin skoldag, såväl på lektion som på rast. Att skolan, med stöd av hörselverksamhetens specialpedagoger, lyckas uppnå en välfungerande skolsituation, präglad av att eleven i fråga upplever god inkludering i sin skolmiljö, är avgörande för elevens fortsatta utveckling.

Olika hinder och motstånd i elevernas respektive skolmiljöer beskrivs. Det kan vara besparingskrav och upplevelser av att hörselrelaterade åtgärder inte är praktiskt genomförbara. De som blir lidande är eleverna. Coniavitis Gellerstedts studie (2008) visar liknande oroväckande resultat i form av att elever med hörselnedsättning sällan eller aldrig upplever att de hör vad klasskamraterna svarar på frågor, att de har svårt att följa med i undervisningen och att undervisningen bedrivs i lokaler som inte är hörselmässigt anpassade. Forskning av Ljung (2010) och Mishra (2014) visar goda belägg för att ljudmiljön i skolan är av stor betydelse för elevernas minne, lärande och den kognitiva hjärnkapaciteten, även för normalhörande personer. Medverkande specialpedagoger informerar såväl vårdnadshavare som förskole- och skolpersonal om ljudmiljöns betydelse och vikten av ljudanpassade åtgärder, men kan inte bidra med annat än råd och rekommendationer. Därefter är det upp till respektive skola att genomföra de insatser som behövs. Medverkande yrkesprofessionella problematiserade kring att genomförandet av nödvändiga insatser kan påverkas av skolans budget. Ett nationellt bidrag, fond eller dylikt bör finnas, anser även jag, för att öka likvärdigheten i elevernas respektive förskole- och skolmiljöer runt om i landet.

En stor del av specialpedagogiska insatser inom hörselhabiliteringen för barn och ungdom rör språk och kommunikation. Utifrån Säljö (2014) teori om att språket är människans viktigaste medierande redskap, har sådana insatser en betydande vikt för att arbeta förebyggande och minska de svårigheter som en hörselnedsättning eller att vara döv kan medföra. Specialpedagogerna arbetar utifrån att barnets språk och kommunikation ska utvecklas och optimeras optimalt, oavsett om det rör sig om ett talat språk eller teckenspråk. Genom kommunikation skapas mening och språket möjliggör att människan kan bli delaktig och samspela med andra människor. Hörselverksamhetens specialpedagoger arbetar inte enbart med att utveckla hörselsinnet och med den talspråkliga utvecklingen. De arbetar utifrån sitt habiliterande uppdrag med en helhetsbild av barnets språk och kommunikation, oavsett vilket eller vilka språk som barnet har (Anmyr & Lundin, 2006). Flera av medverkande specialpedagoger uttalar sig neutralt i frågan om huruvida tal eller teckenspråk är aktuellt.

Deras uppdrag är att utveckla barnets språk och kommunikation utifrån aktuellt behov och individens förutsättningar.

Medverkande specialpedagoger är med föräldrarna i processen i samband med CI-behandling och ger stöd i form av att besvara deras tankar, frågor och funderingar. Oavsett vilket val som föräldrar gör innefattar specialpedagogiska insatser att säkerställa att föräldrarnas fortsatta kommunikation med barnet fungerar samt följa barnets språkutveckling. Om en CI-operation är aktuell dröjer det ofta till barnet är upp emot ett år innan sådan genomförs. Tidig språkutveckling är avgörande på flera plan, bland annat för utveckling av mentaliseringsförmåga och i ett längre perspektiv för goda skolresultat (Lyxell, et al., 2011).

8.2.3 Utmaningar i den specialpedagogiska yrkesrollen

I min studie framgår att en utmaning i den specialpedagogiska yrkesrollen kan vara att arbeta på uppdrag av vårdnadshavare. Det kräver att specialpedagogen anpassar sig efter aktuella föräldrar och har god förmåga att samverka. Specialpedagogen behöver ha god relation till och förtroende från aktuella vårdnadshavare, men även vara lyhörd för barnets behov. Specialpedagogen bör kunna göra rimliga bedömningar av barnets aktuella behov, utan att färgas eller påverkas av huruvida föräldrarna eventuellt förstorar eller förminskar behov. Den nya patientlagen (2014:821) förtydligar barnets rättigheter. Barnets perspektiv ska alltid särskilt beaktas. All hälso- och sjukvård som ges till barn ska alltid utgå från barnets bästa. Det kan verka för att tydliggöra specialpedagogens funktion gentemot det enskilda barnet och att framförallt tillgodose barnets önskemål och behov. Hörselhabiliteringens målgrupp är mycket heterogen, med allt från lätta till måttliga, till grava hörselnedsättningar, till döva, till ensidigt hörande. En utmaning i den specialpedagogiska yrkesrollen är att möta dessa barn, ungdomar och deras familjer, utifrån väldigt skiftande behov och individuella förutsättningar. Skolkontakt och hörselinformation till skolpersonal är en stor del av yrkesuppdraget, som tar mycket tid i anspråk. Medverkande specialpedagoger är mycket engagerade i sitt arbetsuppdrag, men har väldigt omfattande arbetsuppgifter. Att prioritera blir då nödvändigt. Att specialpedagogen känner sig lugn med att allt fungerar för barnet och att språkutvecklingen går framåt behöver inte innebära att en orolig förälder känner detsamma.

En medverkande specialpedagog belyser att det finns en vana vid att se funktionsnedsättningen framför individen. En utmaning för henne var att inte ha för lågt ställda förväntningar på barnen. I det avseendet kan Vygotskijs tankar tillämpas. Han var före sin tid vad gäller synsätt på barn med funktionsnedsättning. Att ha en funktionsnedsättning, eller funktionsvariant, skiljer inte barnet från något annat barn. Det är endast om barnets utveckling hindras av att omgivningen inte tillgodoser behovet av anpassningar eller själva har möjlighet att anpassa sig, som barnets utveckling riskerar att hindras (Vygotskij, 1999). En funktionsnedsättning behöver inte inverka hindrande, om rätt anpassningar införs. Rådgivning, hörselstrategier eller kulturella redskap, i form av exempelvis teckenspråk, kan motverka att hinder uppstår. Sådana kompensatoriska strategier ingår i den hörselhabilitering som ges av medverkande specialpedagoger. Genom habiliterande insatser kan risken att en funktionsnedsättning inverkar negativt på barnets kognitiva funktioner undvikas.

Vid stödinsatser till förskola- och skola beskrev medverkande specialpedagoger ett antal utmaningar och hindrande faktorer. Det rörde sig bland annat om:

- Ojämn tillgång till kommunal hörselpedagog.
- Avsaknad eller bristande handhavande av hörselteknik.
- Bristande ekonomi för inköp av lämpliga hörseltekniska hjälpmedel.

- Resurspersoner som inte anställs trots behov, skolor med bristande ekonomiska resurser, landsting med olika regler för antalet elevmikrofoner som förskrivs.
- Okunskap kring följderna av barnets hörselnedsättning.
- Personal som har svårt att ta till sig hörselinformationen.
- Tung arbetsbelastning och stress.
- Barn som inte vill använda sitt hörhjälpmedel trots att behov finns.
- För stora klasser med ett högt antal elever.
- Skolpersonal kan vara svår att få kontakt med för att boka in uppföljande besök.

De utmaningar som beskrivs ovan är inte gynnsamma för en bra skolsituation för landets ca 4600 barn och ungdomar med en sådan grad av hörselnedsättning att de är användare av hörapparater, cochleaimplantat, benföranckrad hörapparat eller annat personligt hörhjälpmedel (Coniavitis Gellerstedt & Bjarnson, 2015).

En slutsats i Holmströms studie (2013) var att eleverna med CI fick ett mer perifert deltagande i klassrumsinteraktionen. Att elever med hörselnedsättning kan hamna utanför klassrumsinteraktionen eller att inte uppleva full delaktighet är riskfaktorer. En viktig utmaning för yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabilitering är att arbeta förebyggande och motverka sådana riskfaktorer. Utifrån det sociokulturella perspektivet innebär ett sådant utanförskap att barnets tänkande, logik och problemlösningsförmåga kan påverkas negativt. Barn lär genom interaktion, därför är fungerande interaktion väldigt värdefull (Säljö, 2014). En av de medverkande specialpedagogerna beskrev att en vanlig stödåtgärd för elever med CI var att anställa en assistent, som hon hellre valde att kalla för ”kommunikatör”, i klassrummet. En utmaning i det avseendet är att ge lagom stöd i skolsituationen, att hjälpa, inte stjälpa. En slutsats av Hillehøys studie (2016) var att stödlärare snarare kan verka hindrande för barnets interaktion och samspel, än främjande. Oavsett vad man väljer att kalla det; stödlärare, assistent eller kommunikatör, visar såväl resonemanget att en sådan funktion inte är helt oproblematiske. Stöd och insatser behöver vara av sådan karaktär att de verkar främjande och utvecklande (Hillehøy, 2016). Den yrkesverksamma specialpedagogen bör vara medveten om att även stöd som ges med goda intentioner kan få annan effekt än den som avsågs. Detta kan visa vikten av en evidensbaserad praktik och ständig fortbildning samt kvalitetsutveckling för yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabilitering, menar jag.

8.2.4 Beprövad erfarenhet

Nedan diskuteras de erfarenheter som medverkande specialpedagoger lyft fram utifrån deras yrkeslivserfarenhet, som här benämns beprövad erfarenhet. Den beprövade erfarenheten handlar om erfarenheter som blivit prövade, som specialpedagogerna erfarit gång på gång samt lärdomar och kunskaper som bidragit till reflektion och utveckling av specialpedagogernas yrkesprofession.

Samtliga medverkande specialpedagoger har erfarit att den tidiga hörselscreeningen bidragit till att barnen upptäcks och diagnostiseras tidigare. Enligt Jonsson (2006) finns flera fördelar med att barnen upptäcks tidigt. Genom tidig upptäckt kan specialpedagogen i ett tidigt skede arbeta för att säkerställa att barnet inte får minskad tillgång till språkstimulans och kommunikation i sin vardag. En oupptäckt hörselnedsättning begränsar barnets tillgång till språk, eftersom barnet då inte får tillgång till språk utifrån sina förutsättningar. Innan hörselscreeningen startade kunde ett dövt barn förbli oupptäckt i flera år, varav barnet inte fick tillgång till teckenspråk. Dessa barn gick miste om flera års språkinput, vilket kan ge livslånga konsekvenser, då interaktion lägger grunden för hur man samspekar samt för

intellektuell och emotionell utveckling (Vygotskij, 1982). Det visar vikten av att barnets hörselnedsättning eller dövhet tidigt upptäcks, för att kunna sätta in rätt stöd och insatser. Barnet har rätt att tidigt få tillgång till samspelets sociala verktyg i form av språk.

Specialpedagogens stöd och insatser ska syfta till att ”förebygga och minska de svårigheter som en hörselnedsättning, eller att vara döv, kan medföra i det dagliga livet” (HSL 1982:763). Troligen finns inget enkelt svar på frågan om *hur* dessa svårigheter kan förebyggas eller minskas, men medverkande specialpedagogers kunskaper och beprövade erfarenhet kan ge en fingervisning. Deras beprövade erfarenhet visar vikten av att lägga stor vikt vid barnets språkutveckling. Barn lär sig genom att tidigt möta föremål, problem, situationer och uppgifter. Språket är grundläggande för människans möjligheter att utvecklas (Vygotskij, 1999). Barn med hörselnedsättning måste få samma förutsättningar att delta i interaktion och språkutvecklande aktiviteter som normalhörande barn. En beprövad erfarenhet som lyfts av en specialpedagog är att olika symtom kan yttra sig för barn som saknar fungerande kommunikation. Hon har erfarit att skolpersonal kan tro att det rör sig om neuropsykiatriska svårigheter vid hörselnedsättning. Enligt hennes erfarenhet kan hörselrelaterade svårigheter yttra sig i symtom som påminner om neuropsykiatriska svårigheter, om skolmiljön inte är anpassad utifrån barnets hörselmässiga behov. Det kan kopplas till Vygotskijs teori om distontogenes, hans ord för ”snedvriden” utveckling, vilket uppstår om barns behov av särskilt stöd inte tillgodoses (Smidt, 2010)

När medverkande specialpedagoger beskriver sina upplevelser och erfarenheter framgår tydligt att kommunikation är en förutsättning för social och personlig utveckling. I deras yrkesroll möter de personal i förskolor och skolor, som har ett stort ansvar för att skapa fungerande samspel i lärande miljön. Utifrån medverkande specialpedagogers erfarenheter behövs stöd och insatser för dessa barn och ungdomar, för att möjliggöra delaktighet i språkliga och kulturella gemenskaper. Det är av yttersta vikt att involverade aktörer lyckas. Annars finns risk för negativ inverkan på elevernas självkänsla, skolresultat och deras relationer till andra elever (Heimdahl Mattson & Malmgren Hansen, 2009). Enligt Wennergren (2007) finns tre skolalternativ för elever med hörselnedsättning (statlig specialskola, regional/kommunal hörselskola eller integrering på aktuell hemskola). Samtliga medverkande specialpedagoger vittnar om att allt fler av barnen och ungdomarna i deras hörselteam väljer sin hemskola. I arbetet för att ge information till aktuell hemskola är en beprövad erfarenhet som en av specialpedagogerna delger att vara väldigt specifik i den information som ges samt att undvika att tala i allmänt hållna termer. Istället för att säga vad som är gynnsamt för elever med hörselnedsättning använder hon den aktuella elevens namn och säger exempelvis ”Pia kan inte hänga med om du pratar och samtidigt skriver på tavlan”. Sådan beprövad erfarenhet är viktig i arbetet med att öka den aktuella elevens delaktighet i skolmiljön. Inkludering handlar inte om skolalternativ, utan om att vara delaktig i sin skolmiljö samt de åtgärder som genomförs för att föra utvecklingen framåt (Emanuelsson, 2004).

Medverkande specialpedagoger berättar om deras syn och erfarenheter vad gäller frågan om tal, teckenspråk och tecken som stöd för barn och ungdomar inom deras hörselteam. Specialpedagogerna arbetar regelbundet med AVT-handledning. AVT innebär fokus på att utveckla tal genom lyssnande genom handledning till föräldrar. Principerna innebär att fokusera på barnets auditiva sinne, som tillägnats efter CI-operation. Hörselsinnet har innan operation varit helt ostimulerat. Visuellt stöd ska under terapisesionerna undvikas, för att barnets hjärnbark ostört ska låtas arbeta med de nya auditiva intrycken. Trots det är ingen av medverkande specialpedagoger negativt inställda till visuellt stöd eller teckenspråk. Flertalet

av medverkande specialpedagoger uttrycker tvärtom en positiv inställning till teckenspråk eller tecken som stöd och menar att behovet ska styra. En specialpedagog beskriver att hennes erfarenhet är att talad svenska och teckenspråk är två olika språk, som hjälper varandra framåt. En annan specialpedagog beskriver att hon tidigare erfarit att det fanns en rädsla för att teckenspråk eller tecken-som-stöd skulle störa barnets talspråkliga utveckling, men menar att denna rädsla tenderat att minska. Dock framhålls här att det fortfarande finns en oenighet i frågan bland berörda. Likväl som ett forskningsfält belägger att språken hjälper varandra framåt, finns ett annat forskningsfält som menar att teckenspråkets visuella egenskaper kan verka hindrande när hörselsinnet ska ”väckas till liv” och därmed ska undvikas. Med de skilda budskap och motsättningar som visas i olika forskningsstudier kan det vara svårt för yrkesverksamma att veta vad det finns evidens för. Troligen kan det skapa osäkerhet kring ens egen beprövade erfarenhet, om resultat av forskning visar något annat.

Övrig beprövad erfarenhet som lyfts av medverkande är att barn är olika, har olika behov och olika behov av kommunikation. En medverkande specialpedagog menar att teckenspråk, eller tecken som stöd, är positivt för att det innebär fler kanaler för barnet. En annan menar att det kan vara bra för att kunna kommunicera med sitt barn vid avstånd och i ljudrika miljöer. Vidare har en specialpedagog erfarit att språk och kommunikation kan bli väldigt påverkat hos barn och ungdomar med hörselnedsättning, varav allt som fungerar som ett kommunikationsredskap är positivt. Fungerande kommunikation med andra människor är en förutsättning för vårt välbefinnande och välmående är en beprövad erfarenhet som alla troligtvis kan skriva under på. Enligt Borg och Borg (2015) är en vanlig konsekvens av hörselnedsättning att personen bär med sig olika upplevelser och erfarenheter i bagaget, av hindrande eller exkluderande karaktär. En konsekvens av det är att individen tvekar inför att nära sig universitetsstudier. Att använda teckenspråkstolk eller skrivtolk skulle kunna motverka sådan osäkerhet som individen kan känna inför universitetsstudier. Liksom en specialpedagog nämnde är huvudsaken att en fungerande kommunikation finns. Språk är något så pass omfattande och av stor vikt i vår vardag, att specialpedagogerna verkar se vikten av flexibilitet kring barnens val av språk. Barnets behov av kommunikation kan se ut på olika sätt och även förändras över tid.

Liksom Möller och Nyman (2003) beskriver har specialpedagogerna fyra roller att förhålla sig till: den institutionella tillhörigheten, i form av att representera hörselhabilitering, sin roll inom sitt respektive hörselteam, sin specialpedagogiska yrkesroll och slutligen den egna personen, sig själv och de egna erfarenheter och kunskaper som specialpedagogerna bär med sig. Hur medverkande specialpedagoger förhåller sig till sina fyra olika roller påverkar troligtvis de berättelser och erfarenheter som de valt att delge under intervjuerna. I deras berättelser framkommer såväl rollen i form av den institutionella tillhörigheten, rollen inom respektive hörselteam, den specialpedagogiska yrkesrollen och specialpedagogernas personliga erfarenheter och kunskaper. De roller som specialpedagogerna har att förhålla sig till formar de svar som ges och bidrog troligen också till att varje enskild genomförd intervju hade dess unika karaktär.

8.3 Förslag på vidare forskning

Socialstyrelsens evidensbaserade modell (2011) bidrog med inspiration till föreliggande studie. Den består av tre delar: patientens erfarenheter, professionellas kunskap och erfarenhet samt den bästa tillgängliga vetenskapliga kunskapen. I denna studie har yrkesprofessionellas kunskaper och erfarenheter inom svensk hörselhabilitering för barn och ungdom lyfts fram. I avsnittet tidigare forskning har jag sammanfattat en mindre del av den tillgängliga vetenskapliga kunskap som finns inom hörselområdet och resultatdelen lyfter fram professionellas kunskap och erfarenhet. Det som saknas är patienternas erfarenheter.

Mitt förslag till vidare forskning är att ständigt verka för att lyfta patienternas egna erfarenheter. En studie som fokuserar på att lyfta fram ett inifrånperspektiv i form av patienternas egna erfarenheter och upplevelser av hörselhabilitering vore värdefull. Sådan forskning kan ha många olika infallsvinklar, till exempel utfall av stöd och insatser, egna upplevelser av hur stödet från hörselhabiliteringen fungerat, individens erfarenheter av för- respektive nackdelar med den hörselhabilitering som erbjudits, etcetera. Om yrkesverksamma specialpedagoger får möjlighet att, i enlighet med den evidensbaserade modellen, ta del av såväl sådan forskning, tillsammans med professionellas kunskap och erfarenhet samt den bästa tillgängliga vetenskapliga kunskapen, kan det bidra till utveckling av en evidensbaserad praktik.

9. Slutord

Hörselhabiliteringens målgrupp med barn och ungdomar som har olika grader av hörselnedsättningar och dövhet har varit i ständig förändring. Framförallt utifrån att aktuell hörselteknik utvecklats. Barnens behov är inte konstanta eller möjliga att generalisera kring. Alla barn och ungdomar har individuella förutsättningar och behov.

Varje individ har egna unika erfarenheter och kunskaper utifrån sin egen situation. Målgruppen innefattar en stor heterogenitet, varav grova generaliseringar kring vilka behov och förutsättning som dessa barn har inte är möjliga att göra. Yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen har en viktig roll vad gäller att stödja barn och familjer inom deras team. Med specialpedagogiska insatser, samordning av olika yrkesprofessioner och genom att bidra med specialpedagogiska kunskaper kan de stödja barnen utifrån deras olika behov samt arbeta för att dessa barn och ungdomar får de bästa förutsättningar till sin lagliga rätt att uppleva full delaktighet i sin totala livssituation, utifrån sina egna villkor.

Referenser

- Anmyr, L., & Lundin, Y. (2006). *Cochlear implants in children - parental views on care and cooperation between the Audiology team, the Ci-team and Pre-school/school*. Stockholm: Karolinska Universitetssjukhuset.
- Antia, S., Jones, P., Luckner, J., & Reed, S. (2011). Social outcomes of students who are deaf and hard of hearing in general education classrooms. *Exceptional Children*, 77(4), 489–504.
- Bagga-Gupta, S. (2007). Aspects of diversity, inclusion and democracy within education and research. *Scandinavian Journal of Educational Research* 51, 1–22.
- Bengtsson, J. (1993). Theory and practice. Two fundamental categories in the philosophy of teacher education. *Educational Review*, 45(3), 205–211.
- Bergström, G., & Boréus, K. (2012). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bohlin, U. (2009). *Habilitering i fokus – en människobehandlande organisation och dess utmaningar* (Doktorsavhandling). Lund: Lunds Universitet. Tillgänglig: http://movewalk.mullback.se/sites/movewalk.mullback.se/files/habilitering_i_fokus_-_avh_ulla_bohlin.pdf
- Borg, B. & Borg, E. (2015). New perspectives on counselling in audiological habilitation/rehabilitation. *International Journal of Audiology*, 54, 11–19.
- Brodin, J., & Lindstrand, P. (2004). *Perspektiv på en skola för alla*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2009). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Byström, J., & Byström, J. (2012). *Grundkurs i statistik*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Coniavitis Gellerstedt, L. (2008). *Om elever med hörselskada i skolan* (Rapport till Specialpedagogiska institutet). Hälsovetenskapliga institutionen, Institutet för handikappvetenskap. Örebro: Örebro universitet.
- Coniavitis Gellerstedt, L. & Bjarnson, S. (2015). "Vad var det du inte hörde?" *Hörteknik och dess användning i skolan – HODA. Forsknings- och utvecklingsrapport om hörteknik och dess användning i skolan*. Specialpedagogiska skolmyndigheten. Stockholm: DanagårdLiTHO. Tillgänglig: http://www.horselboken.se/pdf/00568_vad-var-det-du-inte-horde.pdf
- Cramér-Wolrath, E. (2012). Attention interchanges at story-time: A case study from a deaf and hearing twin pair acquiring Swedish Sign Language in their deaf family. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 17(2), 141–162.
- Emanuelsson, I. (2004). *Integrering/inkludering i svensk skola* I Tøssebro, J. (red.).

Integrering och inkludering Malmö: Studentlitteratur.

Föreningen Sveriges habiliteringschefer (2015). Backman, E., Eberhart, B., Gustafsson, C., Qvist Häggström, C., Lindberger, L., Nolemo, M., Nylander, E-M., Ragnar, C., Holck, P. *Metoder för att stimulera språk och kommunikation hos barn, ungdomar och vuxna inom habiliteringen*. Malmö. Hämtad 2016-03-05 från <http://www.habiliteringschefer.se/ebh/sprak/sprak.html>

Gadamer, H-G. (1997). *Sanning och metod i urval*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Göransson, K., & Nilholm, C. (2009). Om smygrepresentativitet i pedagogiska avhandlingar. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 14(2), 136–142.

Heimdahl Mattson, E., & Malmgren Hansen, A. (2009). Inclusive and exclusive education in Sweden: Principals opinions and experiences. *European Journal of Special Needs Education*, 23(4), 465–472.

Hilleshøy, S. (2016). The contribution of support teachers in facilitating children's peer interaction. *International Journal of Early Childhood, Journal of OMEP*, 48(1), 95–109.

Hjälpmiddelsinstitutet (2002). *Spädbarn med hörselnedsättning. Diagnos och habilitering*. Stockholm: Habilitering och Hjälpmedel.

Hjörne, E. & Säljö, R. (2008). *Att platsa i en skola för alla: elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Holmström, I. (2013). *Learning by hearing? Technological Framings for Participation* (Doktorsavhandling, Örebro studies in Education 42). Örebro: Örebro University. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:646591/SUMMARY01.pdf>

Hälso- och sjukvårdslag (1982:763). Hämtad 2016-02-03 från https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Halso--ochsjukvardslag-1982_sfs-1982-763/

Hörselskadades Riksförbund (Årsrapport 2006). *Det går väl ganska bra? Om hörselskadades situation i Sverige*. Hämtad 2016-02-05 från <http://www.hrf.se/system/files/dokument/rapport06.pdf>

Hörselskadades Riksförbund (2014a). *Om våra medlemmar*. Hämtad 2016-02-14 från <http://www.hrf.se/alla-horselskadades-organisation>

Hörselskadades Riksförbund (2014b). *Hörselskadade och hörselvård i siffror*. Hämtad 2016-02-03 från http://www.hrf.se/system/files/dokument/hrf_arsrapport2014.pdf

Hörselskadades Riksförbund (2016). Fakta och statistik. Hämtad 2016-02-03 från <http://horsellinjen.se/horsellinjen/horsel-och-horselskador>

- Hörselvårdsregistret (2016). Utdrag ur registret. Hämtad 2016-02-01 från <http://www.svenskhorsel.se/horselvardsregistret.aspx>
- Jonsson, I. (2006). *Hörselundersökning och habilitering hos små barn*. Habilitering och hjälpmedel (nr. 40) Uppsala: Landstinget i Uppsala län.
- Karltorp, E. (2013). *Congenital CMV infection and connexin 26 mutations in childhood deafness - intervention with early cochlear implantation* (Akademisk avhandling). Stockholm: Karolinska Institutet. Tillgänglig: <https://openarchive.ki.se/xmlui/handle/10616/41771>
- Konradsson, K. (2011). *Hörseln. Det första sinnet* (Karolinska Institutet University). Stockholm: Karolinska institutet University press.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, G. (red.). (1999). *Vygotskij och skolan. Texter ur Lev Vygotskijs "Pedagogisk psykologi" kommenterade som historia och aktualitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundman, B., & Hällgren Graneheim, U. (2012). *Kvalitativ innehållsanalys*. I Granskär, M., & Höglund Nielsen, B. (red.). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Ljung, R. (2010) *Room acoustics and cognitive load when listening to speech*. (Doktorsavhandling, Department of Building, Energy and Environmental Engineering). Luleå: Luleå University of Technology. Tillgänglig: https://pure.ltu.se/portal/files/4667355/Robert_Ljung_Doc2010.pdf
- Lyxell, B., Wass, M., Sahlén, B., Uhlén, I., Samuelsson, C., Asker-Árnason, L., Ibertsson, T., Mäki-Torkko, E., Larsby, B., Hällgren, M. (2011). Development of cognitive and reading skills in deaf children with CIs. *Cochlear implants international*, 12(1), 98–100.
- Mishra, S. (2014). *Exploring cognitive spare capacity: executive processing of degraded speech* (Department of Behavioural Sciences and Learning). Linköping: Linköping University. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:700255/FULLTEXT01.pdf>
- Möller, A., & Nyman, E. (2003). *Barn, familj och funktionshinder- utveckling och habilitering*. Trelleborg: Liber.
- Patientlag (2014:821). Hämtad 2016-02-14 från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-2014-821/
- Region Skåne (2013). *Mentaliseringsförmåga och psykosocial utveckling hos barn med cochleaimplantat*. FOU-rapport 4/2013. Hämtad 2016-03-19 från

<https://www.skane.se/Public/HAB/5-Omoss/FoU/publikationer-2013/fourapport-2013nr04.pdf>

Roos, C. (2006) *Teckenspråk och pedagogik*. I SOU 2006:29 *Kunskaps- och forskningsöversikt. Betänkande av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning*. SOU 2006:54 (s.135-209). Stockholm: Fritzes.

Roos, C. & Fischbein, S. (red.) (2006). *Interaktion, delaktighet och lärande*. I *Dövhet och hörselnedsättning, Specialpedagogiska perspektiv*. Studentlitteratur. Danmark: Narayana Press.

Rosenhall, U. (2000). *Den lilla boken om hörsel*. (Hörselkliniken Karolinska sjukhuset/Karolinska institutet). Stockholm: Erik Sparre Medical.

Sahlgrenska universitetssjukhuset (2016). *Om cochleaimplantat för barn och ungdom*. Definition av cochleaimplantat. Hämtad 2016-02-07 från <https://www2.sahlgrenska.se/upload/SU/Område%205/Verksamheter/Öron-Näsa-Hals/CI-information%20till%20extern%20hemsida/CI%20info%20utredn%20och%20op%20barn.pdf?epslanguage=sv>

Smidt, S. (2010). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2009). *Utveckling inom valda områden – vård vid nedsatt hörsel. Hälso- och sjukvårdsrapport*. Hämtad 2016-02-11 från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-72/Documents/Utveckling%20V%C3%A5rd%20vid%20nedsatt%20h%C3%B6rsel.pdf>

Socialstyrelsen (2011). *På väg mot en evidensbaserad praktik inom socialtjänsten. Kartläggning, analys och förslag för att förbättra kunskapsstyrningen*. Artikelnummer 2011-2-14. Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting. Hämtad 2016-03-06 från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18248/2011-2-14.pdf>

Socialstyrelsen (2012). *Om evidensbaserad praktik*. ISBN: 978-91-7555-004-6 Artikelnr: 2012-12-20. Hämtad 2015-03-06 från <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18920/2012-12-20.pdf>

Socialstyrelsen (2016). Socialstyrelsens termbank. Definition av habilitering. Hämtad 2016-02-07 från <http://termbank.socialstyrelsen.se/>

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2012). *Hörselboken*. Definition av hörapparat och hörselpedagog. Hämtad 2016-02-03 från <http://www.horselboken.se/faktadel/>

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2014). *Hjälpreda Hörsel - Guide till stödinsatser för barn och elever med hörselnedsättning*. Hämtad 2016-02-07 från <https://www.spsm.se/contentassets/93ac5414633e429ca86ca5f65b757c8e/hjalpreda-horsel-150902.pdf>

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2016). Begreppsdefinition om tvåspråkighet. Hämtad 2016-02-03 från <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Teckensprak/Tvasprakighet/>

Statskontoret 2015:25. *Det framtida behovet av teckenspråks- och skrivtolkar. En översyn av tolkutbildningarna vid folkhögskolorna.* Hämtad 2016-03-18 <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2015/201525.pdf>

Sveriges Dövas Riksförbund (2016). Om teckenspråkiga döva. Hämtad 2016-02-14 från <http://sdr.org/dova/teckensprakiga-dova>

Stukat, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur.

Svenning, C. (2003). *Metodboken: Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder i informationssamhället: källkritik på Internet.* Eslöv: Lorentz Förlag.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv.* Stockholm: Prisma.

Tøssebro, J. (2004). *Integrering och inkludering.* Malmö: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer i humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning.* Vetenskapsrådet: Stockholm.

Vygotskij, L. (1930). The development of Higher Mental Functions. In *The collected works of L.S Vygotskij. The history of the Development of Higher Mental functions.* Ed. by Rieber, R.W. 4, 65–82.

Vygotskij, L. (1978). *Mind in Society.* London: Harvard University Press.

Vygotskij, L. (1981). *Tänkande och ord.* I Hydén, L-C. *Psykologi och dialektik. En antologi i urval* Stockholm: Norstedts.

Vygotskij, L. (1982). *Om barnets psykiske udvikling.* Köpenhamn: Nyt Nordisk Forlag.

Vygotskij, L. (1999). *Tänkande och språk.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Wennergren, A.C. (2007). *Dialogkompetens i skolans vardag: en aktionsforskningsstudie i hörselklassmiljö* (Doctoral thesis, Luleå University of Technology; No. 2007:34). Luleå: Luleå tekniska universitet.

Åman, K. (2004). *Specialpedagogens roll inom tidig intervention – att beskriva och analysera dimensioner av professionell kompetens. Delstudie 2 – En enkätstudie om pedagoger vid barn- och ungdomshabiliteringar.* (CHILD rapport no 6). Västerås: Mälardalens högskola, Institutionen för Samhälls- och Beteendevetenskap.

Bilaga 1

Begreppsdefinitioner

Nedan följer en förklaring av vanligt förekommande begrepp i denna studie.

Audiogram

Resultatet av ett hörseltest som visar graden av hörselnedsättning. Vid ett hörseltest får individen lyssna på toner ifrån olika ljudfrekvenser som ger en hörselkurva för individen (Nationalencyklopedin, 2012).

Cochleaimplantat, CI

Ett cochleaimplantat är ett högteknologiskt hörhjälpmedel som fungerar genom direkt elektrisk stimulering mot hörselnerven i innerörat. Barn som är födda döva eller med grav hörselnedsättning och opereras tidigt, kan utveckla hörselfunktion (www.su.se Sökord: cochleaimplantat).

Döv

Att vara döv innebär att inte höra tal och att ha teckenspråk som första språk. Döva ser sig som en språklig minoritetsgrupp, snarare än som funktionshindrade. Enligt Dövas Riksförbund finns inga hinder döva sinsemellan, utan hinder uppstår i kommunikationen med det hörande samhälle som använder ett annat (talande) språk (<http://sdr.org/dova/teckensprakiga-dova>).

Habilitering

”Habilitering står för tidiga, samordnade och allsidiga insatser från olika kompetensområden och verksamheter. Insatserna kan vara av arbetslivsinriktad, medicinsk, pedagogisk, psykologisk, social och teknisk art och kombineras utifrån den enskildes behov, förutsättningar och intressen. Det är fråga om målinriktade insatser som förutsätter att den enskildes möjligheter till inflytande vid planering, genomförande och uppföljning beaktas och säkras. Insatserna fortsätter så länge individens behov kvarstår” (<http://termbank.socialstyrelsen.se/> Sökord: habilitering).

Hörselverksamhet

Hörselverksamhet är den verksamhet som bedriver insatser för barn med hörselnedsättning och döva barn samt deras familjer. Denna verksamhet kan även kallas för hörselhabilitering eller hörselvård. Samtliga barn som har fått diagnosen hörselnedsättning skrivs in i ett team i hörselhabiliteringens verksamhet och ges då stöd utifrån deras behov (<https://www.spsm.se/contentassets/93ac5414633e429ca86ca5f65b757c8e/hjalpreda-horsel-150902.pdf>). Begreppen hörselvård, hörselhabilitering, hörselverksamhet och hörselteam används synonymt i denna uppsats. Om hörselvård eller hörselteam nämns i föreliggande studie är det hörselverksamhet eller hörselhabilitering som avses och vice versa.

Hörselklass

En klass för elever med hörselnedsättning, där undervisningen är anpassad utifrån vad elever med hörselnedsättning vanligtvis är i behov av (Hjörne & Säljö, 2008).

Hörselnedsättning/att ha en hörselskada

En person med en hörselskada har nedsatt hörsel, en hörselnedsättning. Hörselnedsättningen kan vara ensidig eller bilateral (dubbelsidig). Hörselnedsättningen kan vara allt från lätt, till måttlig, till grav (Rosenhall, 2000).

Hörselpedagog

Hörselpedagogen har kunskaper om vad det innebär att ha en hörselnedsättning, pedagogiska konsekvenser och ger råd om pedagogiska strategier. Hörselpedagogen arbetar vanligtvis med att ge stöd till skolor där elever med hörselnedsättning är inkluderade/integrerade i hörande klasser (<http://www.horselboken.se/faktadel/>).

Hörapparat

Ett tekniskt hörhjälpmedel som hjälper till att förstärka ljud (<http://www.horselboken.se/faktadel/>).

Ledningshinder

När ljudets väg från ytterörat till innerörat hindras eller störs kallas det för ett ledningshinder. Ett ledningshinder kan bestå i att öronmussla eller hörselgång saknas, att trumhinnan eller hörselbenskedjan är skadad. Ett ledningshinder innebär att ljudet blir svagare, men ljudet blir inte otydligt liksom vid en sensorisk typ av hörselskada (Konradsson, 2011).

Tvåspråkighet

Döva betonar att de är en språklig och kulturell minoritet i Sverige. Specialpedagogiska skolmyndigheten skriver på sin webbplats att tvåspråkighet för en person som är döv eller har en hörselnedsättning innebär att hen behärskar såväl svenska (i tal och eller skrift) som svenskt teckenspråk. Specialpedagogiska skolmyndigheten menar att vara tvåspråkig innebär att kunna använda språken separat i skilda situationer, kunna växla mellan språken i ett gemensamt sammanhang och att ha en känsla för när det ena respektive det andra språket bör användas (<http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Teckensprak/Tvasprakighet/>).

Sensorisk/sensorineural hörselnedsättning

Vid nedsatt funktion i innerörat påverkar det örats förmåga att omvandla ljudets vibrationer till nervsignaler. Den nedsatta funktionen består i förlust av hårceller i innerörat. Det är innerörat som kan avgöra ljudens varaktighet, frekvens och styrka, varav en sensorisk hörselnedsättning innebär att ljudet blir otydligt (Konradsson, 2011).

Bilaga 2

En första förfrågan om intresse för att medverka vid intervju

Hej!

Jag heter Charlotta Sjölander och jag skriver nu mitt examensarbete på specialpedagogiska programmet, vid Göteborgs universitet.

Mitt ämnesområde för min kommande studie är hörselhabilitering för barn- och ungdom och specialpedagogiska insatser i hörselverksamheten/hörselhabiliteringens barn- och ungdomsteam. Därför kontaktar jag nu Dig med en intresseförfrågan om du kan tänka dig att delta i min studie.

Arbetar du som specialpedagog i ett hörselteam barn- och ungdom? I så fall vill jag väldigt gärna intervjua dig. Jag kan komma till din arbetsplats och genomföra intervjun. Om resvägen blir alltför lång för mig, eller om det passar bättre för dig, kan vi också genomföra intervjun per telefon.

Jag har hittat kontaktuppgifter till yrkesverksamma specialpedagoger via Hörselvårdsregistret (www.svenskhorsel.se) och har gjort ett urval bland de 48 specialpedagoger som jag hittade i registret. Ditt namn kom med i mitt urval. Jag vill genomföra intervjuer med yrkesverksamma specialpedagoger, som är verksamma i olika delar av landet. Ingen av medverkande specialpedagoger i studien ska kunna identifieras eller knytas till en viss del av landet eller till en viss hörselverksamhet.

Mer information om intervjun skickar jag via ett missivbrev, om du är intresserad av att delta. Deltagandet är helt frivilligt och du får avbryta din medverkan när du vill, om så önskas.

Stort tack på förhand!

Vänliga hälsningar
Charlotta Sjölander

Specialpedagogiska programmet, Göteborgs universitet

Missivbrev

Förfrågan om att medverka vid intervju, till de specialpedagoger som visat sitt intresse

Hej!

Jag heter Charlotta Sjölander och jag studerar på specialpedagogiska programmet vid Göteborgs universitet. Nu genomför jag mitt examensarbete, vilket jag önskar resultera i en studie som kan ge fördjupad kunskap om hur hörselhabilitering bedrivs, ur specialpedagogens perspektiv, för barn och ungdomar som tillhör hörselverksamhetens målgrupp. Uppsatsens ambition är att beskriva och dokumentera specialpedagogiska insatser inom svensk hörselhabilitering för barn och ungdom, genom att intervjua några yrkesverksamma specialpedagoger. Därför önskar jag få möjlighet att intervjua Dig.

I intervjun önskar jag ta del av dina samlade erfarenheter. Det saknas tidigare studier som beskriver den beprövade erfarenhet som yrkesverksamma specialpedagoger inom hörselhabiliteringen besitter. Det är min ambition att genom denna studie sammanställa detta, vilket kan vara av intresse för övriga specialpedagoger inom hörselområdet såväl som skolpersonal och andra berörda. Jag kommer gärna till din arbetsplats för att genomföra intervjun (beräknad tidsåtgång är ca 60 minuter).

Det är helt frivilligt att delta i denna studie och du har när du vill rätt att avbryta dina medverkan, om du så önskar. Jag kommer att ta stor hänsyn till att ingen person, verksamhet eller landsting kommer att kunna identifieras i uppsatsen. Jag kommer att inte röja någon uppgift som kan härledas till en specifik individ, skola, organisation, geografisk ort, eller dylikt. Intervjumaterialet kommer att förvaras på ett sätt så obehöriga inte kan ta del av det. Insamlade data kommer endast att användas för detta ändamål och kommer att förstöras när uppsatsen är färdigställd. När studien är klar kommer du att få möjlighet läsa den.

Tack på förhand!

Göteborg den 7 februari 2016.

Vänliga hälsningar
Charlotta Sjölander

Specialpedagogiska programmet, Göteborgs universitet

Frågeguide

Det specialpedagogiska yrkesuppdraget

- Berätta om din yrkesroll som specialpedagog i hörselhabiliteringens barn- och ungdomsteam. Beskriv hur en vanlig arbetsdag kan se ut. Vilka ramar styr verksamheten?
- Hur ser du på yrkesprofessionen specialpedagog/specialpedagoger inom hörselhabilitering i relation till yrkesprofessionen specialpedagog inom andra verksamheter, exempelvis skola?
- Hur ser samarbetet med övriga aktörer ut? Exempelvis kommunala hörselpedagoger, CI-team, etc.

Specialpedagogiska insatser utifrån det specialpedagogiska uppdraget inom hörselhabilitering för barn och ungdom

- Beskriv vilken typ av specialpedagogiska insatser som erbjuds barn- och ungdomar samt deras familjer inom ert hörselteam. Vilka insatser kräver specifik specialpedagogisk kompetens?
- Vilket omfång kan de specialpedagogiska insatserna inom ditt specialpedagogiska uppdrag ha? Hur ser dina möjligheter att påverka ditt yrkesutövande ut?
- Vilka möjligheter kontra hinder möter du i samband med att specialpedagogiska insatser ska genomföras?

Specialpedagogens utmaningar

- Vilka framgångsfaktorer i den specialpedagogiska delen av hörselhabilitering för barn och ungdomar har du hittills identifierat i din yrkesverksamma roll?
- Kan du beskriva begränsningar eller utmaningar som du har mött i din yrkesroll?
- Vad anser du att den specialpedagogiska yrkesprofessionen från hörselhabiliteringen kan eller bör bidra med i hörselhabiliteringen för barn och ungdomar?

Beprövad erfarenhet

- Kan du beskriva någon särskild viktig lärdom som du erfarit, utifrån ditt yrkesutövande som specialpedagog inom hörselhabilitering för barn och ungdom?
- Kan du ge exempel på utvecklad beprövad erfarenhet/erfarenheter som du upplever att du fått erfar/möta ett flertal gånger i din yrkesprofession?
- Upplever/tror du att det finns någon särskild beprövad erfarenhet som du delar med övriga specialpedagog-kollegor inom hörselhabilitering för barn och ungdom?
- Finns det någon specifik teori eller särskild forskning som du stödjer ditt arbete på?

